

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Jedinec s mentální retardací ve společnosti

Bakalářská práce

Autor: Kateřina Tichá

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Štěch, Ph.D.

Hradec Králové

2016

Zadání bakalářské práce

Autor:	Kateřina Tichá
Studium:	U13177
Studijní program:	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální a charitativní práce
Název bakalářské práce:	Jedinec s mentální retardací ve společnosti
Název bakalářské práce AJ:	An individual with mental retardation in society

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Vysvětlení pojmu mentální postižení, charakteristiku jednotlivých stupňů mentálního postižení. Dále obsahuje postoj společnosti k lidem s mentálním postižením v historii. Práva a povinnosti, které mají lidé s mentálním postižením v současné době. Stručný přehled služeb a institucí, které jsou nabízeny lidem s mentálním postižením. Zvolené metody a techniky: kvalitativní výzkumná strategie, polostrukturovaný rozhovor.

LANGER, Stanislav a Dana KREJČÍŘOVÁ. Mentální retardace: etiologie, diagnostika, profesiografie. Hradec Králové: Kotva, 1996 SOBEK, Jiří a Dana KREJČÍŘOVÁ. Práce s rizikem v sociálních službách: [příručka pro zaměstnance a poskytovatele sociálních služeb. Praha, Portus Praha, 2009 VALENTA, Milan a Dana KREJČÍŘOVÁ. Mentální postižení: v pedagogickém, psychologickém a sociálně právním kontextu. Praha, Grada, 2012

Garantující pracoviště:	Katedra sociální práce a sociální politiky, Ústav sociální práce
Vedoucí práce:	PhDr. Ondřej Štěch, Ph.D.
Oponent:	PhDr. Zdeněk Hrstka, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	4.12.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hodkovicích nad Mohelkou dne 21. 3. 2016

.....

podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Ondřeji Štěchovi, Ph.D. za pomoc, pochopení a odborné vedení při zpracování mé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině a všem, kteří mě při psaní mé bakalářské práce a po celou dobu studia podporovali. Jejich morální podpory a pomoci si nesmírně vážím.

Kateřina Tichá

Abstrakt

TICHÁ, Kateřina. *Jedinec s mentální retardací ve společnosti*. Hradec Králové, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Štěch, Ph.D.

Tato Bakalářská práce se zabývá otázkou sociální integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací. Konkrétně se zaměřuje na zmapování, jak je tento problém vnímán a hodnocen sociálními pracovníky a speciálními pedagogy v oblasti vzdělávání, zaměstnávání a bydlení.

Bakalářská práce se dělí do dvou částí. Teoretická část obsahuje vymezení pojmu mentální retardace, klasifikaci, etiologii a charakteristiku jednotlivých stupňů mentální retardace podle Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize. Dále se zaměřuje na základní lidská práva a práva osob s mentální retardací. Nezanedbatelnou pozornost si zasluhuje přiblížení problematiky integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti v oblastech: vzdělávání, zaměstnávání a bydlení po teoretické stránce.

Praktická část prostřednictvím kvalitativního výzkumu – polostrukturovaného rozhovoru poskytuje dostatek informací o tom, jak tuto problematiku vnímají a hodnotí sociální pracovníci a speciální pedagogové.

Klíčová slova:

mentální retardace, práva, integrace, legislativa, vzdělávání, zaměstnávání, bydlení

Abstract

Tichá, Kateřina. An individual with mental retardation in society. Hradec Králové, 2016. Bachelor Degree Thesis. University of Hradec Králové, Institute of Social Work. Leader of the Bachelor Degree Thesis: PhDr. Ondřej Štěch, Ph.D.

This bachelor thesis deals with the issue of social integration of persons with light- or medium-level mental retardation. More specifically it aims to map how this issue is perceived and evaluated by social workers and special educators in areas of education, employment and inhabitation.

The thesis is divided into two parts. Theoretical part contains the definition of mental retardation, classification, etiology and characteristics of particular levels of mental retardation according to the International classification of diseases, 10th revision. Afterwards it focuses on basic human rights and rights of mentally retarded persons. Issue of social integration of lightly and mediumly mentally retarded person in areas of education, employment and inhabitation deserves indispensable attention even from the theoretical point of view.

Practical part uses qualitative research - semistructured interview - in order to provide enough data about how social workers and special educators perceive this issue.

Keywords:

Mental retardation, rights, integration, legislature, education, employment, inhabitation

Obsah

Úvod.....	9
Teoretická část	10
1 Mentální retardace.....	10
1.1 Vymezení pojmu mentální retardace	10
1.2 Etiologie mentální retardace	11
1.3 Klasifikace mentální retardace.....	12
1.4 Charakteristika jednotlivých stupňů podle MKN-10	14
1.5 Souhrn	17
2 Lidská práva, humanizace a normalizace života osob s mentální retardací	18
2.1 Lidská práva v mezinárodních dokumentech.....	18
2.2 Lidská práva a jejich aplikace pro zkvalitnění života osob s MR.....	19
2.3 Souhrn	22
3 Integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací	23
3.1 Základní pojmy	23
3.2 Postoj společnosti k postižení a nemoci v historii.....	24
3.3 Vzdělávání žáků a studentů s lehkou nebo se středně těžkou mentální retardací	26
3.3.1 Základní vzdělání	27
3.3.2 Vyšší vzdělání	30
3.4 Pracovní integrace.....	32
3.5 Integrace v bydlení.....	35
3.6 Souhrn	37
Praktická část	39
4 Průzkumné šetření	39
4.1 Stanovení výzkumného cíle, výzkumných a tazatelských otázek	39
4.2 Hlavní výzkumná strategie / metoda výzkumu, technika výzkumu.....	41
4.3 Výzkumný soubor	42
4.4 Popis organizace a průběh výzkumu.....	42

4.5	Prezentace polostrukturovaných rozhovorů	43
4.5.1	Polostrukturovaný rozhovor A	43
4.5.2	Polostrukturovaný rozhovor B	45
4.5.3	Polostrukturovaný rozhovor C	47
4.5.4	Polostrukturovaný rozhovor D	49
4.5.5	Polostrukturovaný rozhovor E	52
4.5.6	Polostrukturovaný rozhovor F	54
4.6	Analýza výsledků výzkumu	56
4.7	Závěry šetření	62
	Závěr	65
	Seznam použité literatury	67
	Seznam použitých zkratk	71
	Seznam příloh	72

Úvod

„*Od počátku lidské společnosti byli mezi jejími členy jedinci, kteří se odlišovali od ostatních vzhledem, smyslovými či tělesnými vadami, duševním zdravím či chorobami. Jednotlivci i celá společnost se vždy nějakým způsobem musela vyrovnávat se svými takto odlišnými členy, tento vztah se v průběhu dějin proměňoval v závislosti na vývoji společnosti.*“ Přístup společnosti k postiženým lidem se v historii měnil od negativního, přes charitativní, snahu o pomoc a podporu v rámci izolované ústavní péče, až po úsilí zařadit je do společnosti. (Vágnerová a kol., 1999, s. 7)

V současné době se uplatňuje integrační přístup neboli začleňování. Jedná se o to, aby se jedinec s jakýmkoliv postižením mohl účastnit běžného společenského života, tak jako ostatní. S tím je spojená integrace v oblasti vzdělávání, zaměstnávání či bydlení. Je však důležité zvážit různá hlediska a zhodnotit, zda je integrace vhodná jak pro samotného jedince s postižením, tak pro jeho okolí.

Má práce bude pojednávat o integraci osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací v oblastech: vzdělávání, zaměstnávání a bydlení.

Teoretickou část tvoří tři kapitoly a čtvrtá je věnována výzkumnému šetření, výsledkům tohoto šetření a jeho závěrům. V první kapitole vymezují pojem mentální retardace, klasifikaci, etiologii a charakterizují jednotlivé stupně tohoto postižení. Druhá kapitola pojednává o lidských právech a právech lidí s mentální retardací. Třetí kapitola je zaměřena na integraci osob převážně s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti, kde se zaměřují na oblasti: vzdělávání, zaměstnávání a bydlení. Ve čtvrté kapitole se zabývám výzkumným šetřením, kde zjišťuji pomocí polostrukturovaného rozhovoru: Jak hodnotí sociální pracovníci a speciální pedagogové integraci osob s lehkou či středně těžkou mentální retardací do společnosti.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zmapovat problematiku integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací v oblastech: vzdělávání, zaměstnávání a bydlení. Výzkumným cílem mé práce je zjistit, jak vnímají a hodnotí sociální pracovníci a speciální pedagogové integraci osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti v těchto oblastech.

Teoretická část

1 Mentální retardace

Lidé s diagnózou mentální retardace, tvoří nejpočetnější skupinu osob s postižením. „Absolutní počet mentálně retardovaných v naší populaci není znám. Na základě kvalifikovaných odhadů se uvádí, že v současné době jsou mentální retardací postižena asi 3 % občanů, z nichž největší počet – téměř 2,6 % - připadá na postižení lehkou mentální retardací. Lidí s těžkou a hlubokou mentální retardací je přibližně 0,1 – 0,2 % v populaci.“ Počet osob s touto diagnózou v současné době nejen u nás, ale i v celosvětovém měřítku stoupá. Tento růst je vysvětlován lepší péčí pediatrů o novorozence, jejímž výsledkem je snižování novorozenecké a kojenecké úmrtnosti.

(Švarcová, 2011, s. 45)

1.1 Vymezení pojmu mentální retardace

Termín mentální retardace vychází z latinských slov „mens“ (mysl, duše) a „retardare“ (opozdit, zpomalit). V doslovném překladu by znamenala „*opozdění (zpomalení) mysli*“. Ve skutečnosti je mentální retardace složitější syndromatické postižení, které postihuje celou strukturu člověka nejenom psychické (mentální) schopnosti.

(Slowík, 2007)

Mentální retardaci definuje každý z autorů zabývajících se touto problematikou poněkud odlišně, neboť každý zdůrazňuje určité faktory, které považuje za základní, nejdůležitější. Za širokou škálu užívaných definic a nejednotnou terminologii může i různá etiologie tohoto postižení.

Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize vymezuje mentální retardaci jako stav zastavení, či neúplného duševního vývoje, který je zvláště charakterizován narušením dovedností, projevujících se během vývojových období, přispívající ke zhoršení úrovně inteligence, tj. poznávacích, řečových, pohybových a sociálních schopností.

(Valenta, 2004)

Vágnerová definuje mentální retardaci jako neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje, přestože byl takový jedinec přijatelným způsobem výchovně stimulován. (Fischer, 2008)

Jiné definice zdůrazňují více aspektů. Např. definice Dolejšího: „*Mentální retardace je vývojová porucha integrace psychických funkcí různé hierarchie s variabilní ohraničeností a celkovou subnormální inteligencí, závislá na některých z těchto činitelů: na nedostatečích genetických vloh, na porušeném stavu anatomicko-fyziologické struktury a funkce mozku a jeho zrání; na nedostatečném nasycování základních psychických potřeb dítěte vlivem deprivace senzorické, emoční a kulturní; na deficitním učení; na zvláštnostech vývoje motivace, zejména negativních zkušenostech jedince po opakovaných stavech frustrace i stresu; na typologických zvláštnostech vývoje osobnosti.*“ (Dolejší, 1973, s. 38)

1.2 Etiologie mentální retardace

Etiologie mentální retardace je velmi rozsáhlá a rozmanitá. Nemá jednotnou a snadno zjistitelnou příčinu. Vzniká součinností více faktorů, které se vzájemně podmiňují, prolínají a spolupůsobí. (Švarcová, 2011)

Nolem Hoeksema uvádí, že mentální retardaci může způsobit celá řada biologických faktorů. Patří mezi ně například: chromozomální aberace (odchylky), poruchy v těhotenství, působení toxinů během nitroděložního vývoje a v raném dětství, infekce, zranění, metabolické a nutriční potíže i onemocnění mozku. (Nolen Hoeksema, 2012), nebo podle Švarcové je mentální retardace důsledkem organického poškození mozku, které vzniká na základě strukturálního poškození mozkových buněk, nebo abnormálního vývoje mozku. (Švarcová, 2011)

Příčiny mohou být jak endogenní – vnitřní (genetické), tak exogenní (vnější). Mezi **endogenní** vlivy nejčastěji řadíme chromozomální odchylky a vrozené poruchy metabolismu. Tyto faktory způsobují mentální retardaci cca 25 % případů. **Exogenní** příčiny rozlišujeme podle období, ve kterých jednotlivé faktory vznikly a to na období: před porodem (*prenatální*), v době kolem porodu (*perinatální*) a po porodu (*postnatální*). V **období prenatálním** ohrožuje správný vývoj plodu např.: infekční choroby matky, její endokrinní poruchy, Rh inkompatibilita, nadměrné rentgenové záření, léky,

toxiny, kouření či její podvýživa během těhotenství. V **době perinatální** je dítě ohroženo hypoxií, poraněním hlavy při porodu či jinými traumaty centrální nervové soustavy. V posledním období v **období postnatálním** může vzniknout mentální retardace kvůli mnoha vlivům např.: vlivy traumatické, do druhého roku dítěte. Dále můžeme příčiny mentální retardace dělit na **vrozené** (období prenatální a perinatální) a **získané** (období postnatální). (srov. Švarcová, 2011 a Lečbych, 2008)

1.3 Klasifikace mentální retardace

Skupina osob s mentální retardací tvoří značně různorodou skupinu vyznačující se řadou odlišností. Jedinečnost tohoto postižení tkví v tom, že každý jedinec s mentální retardací je jejím svébytným představitelem.

Při klasifikaci mentální retardace jsou používána různá kritéria. Nejčastější jsou kritéria etiologická, symptomatologická, vývojová či podle stupně postižení. Žádný z klasifikačních systémů nemůže být však úplně přesný, z důvodu toho, že nepracují se všemi kritérii současně.

Tato bakalářská práce se zabývá klasifikací podle etiologie, doby vzniku a podle stupně inteligence.

Klasifikace podle etiologie (Zvolský in Vítková, 2004a)

I. Dědičnost - intelektové schopnosti dítěte jsou výslednicí průměru intelektového nadání rodičů. Lehká mentální retardace vzniká většinou v důsledku zděděné inteligence a vlivů rodinného prostředí. Metabolické poruchy a jiné abnormality se vyskytují zřídka.

II. Sociální faktory - snížení intelektových schopností je způsobeno sociokulturní deprivací v rodinách nebo v institucionální výchově. Objevuje se v korelaci s výchovou v nižších sociálních vrstvách, v souvislosti se špatnými materiálními podmínkami, nestabilními rodinnými vztahy, špatnými bytovými podmínkami. Tyto faktory bývají většinou příčinou lehké mentální retardace.

III. Další environmentální faktory - zahrnují různá onemocnění matky během těhotenství, její špatná výživa, infekční onemocnění dítěte v novorozeneckém období,

špatná výživa kojence, úrazy spojené s nitrolebním krvácením, porodní traumata. Jmenované faktory bývají příčinou lehké i těžší mentální retardace.

IV. Specifické genetické příčiny - dominantně, recesivně podmíněné, podmíněné poruchou sex chromozomů, podmíněné chromozomálními aberacemi.

V. Nespecificky podmíněné poruchy – chromozomální ani metabolická vada nebyla objevena, nebylo zjištěno porodní trauma ani jiné poškození plodu či novorozence. Příčina mentální retardace zůstává neobjasněna asi v 15 až 30 % případů.

Klasifikace podle doby vzniku (Pipeková in Vítková, 2004a)

Vrozená mentální retardace: je spojena s určitým poškozením, odchylnou strukturou nebo odchýlným vývojem nervového systému v období prenatálním, perinatálním, nebo postnatálním, zhruba do dvou let života dítěte.

Získaná mentální retardace (demence): jde o proces zastavení, rozpadu mentálního vývoje, který je zapříčiněn pozdější poruchou, nemocí, úrazem mozku. Jako nečastější příčina bývá uváděn zánět mozku, zánět mozkových blan, úrazy mozku, poruchy metabolismu, intoxikace, degenerační onemocnění mozku, duševní poruchy. Demence způsobuje převážně nerovnoměrný úbytek intelektových schopností. Dětské demence se projevují zastavením psychického vývoje.

Sociálně podmíněná mentální retardace (pseudooligofrenie): vzniká nejčastěji v důsledku působení vnějšího prostředí. Důvodem není poškození CNS, ale nedostatečná stimulace dítěte vlivem prostředí. Při změně nepodnětného prostředí a vlivem vhodných výchovných prostředků může dojít ke zlepšení.

Klasifikace podle stupně inteligence

V současné době se používá desátá revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN – 10), Světové zdravotnické organizace (WHO) z r. 1992 s účinností od 1. 1. 1993. Mentální retardace patří do oboru psychiatrie, a proto nese označení písmeno F. Oddíl F 70 – 79 je pak celý věnován pouze mentální retardaci.

- F 70 Lehká mentální retardace IQ 50 – 69
- F 71 Středně těžká mentální retardace IQ 35 – 49
- F 72 Těžká mentální retardace IQ 20 – 34
- F 73 Hluboká mentální retardace IQ je nižší než 20
- F 78 Jiná mentální retardace
- F 79 Nespecifikovaná mentální retardace

(Valenta, 2012)

1.4 Charakteristika jednotlivých stupňů podle MKN-10

F 70 Lehká mentální retardace

Je diagnostikována až u 80 % jedinců s mentální retardací. Již od kojeneckého věku lze pozorovat opoždění psychomotorického vývoje. Nápadnější problémy se objevují mezi třetím a šestým rokem dítěte, kdy psychomotorický vývoj bývá opožděn asi o jeden rok. Hlavní obtíže však nastávají během prvních let povinné školní docházky. Při učení se projevuje snížená rozumová kapacita. Vážne analýza a syntéza. Myšlení je jednoduché, konkrétní, stereotypní, rigidní, nesamostatné a nepřesné. Projevuje se neschopnost dosáhnout přiměřené úrovně rozvoje logického myšlení. Řeč bývá postižena ve všech svých složkách, v oblasti porozumění řeči, ve slovní zásobě, ve výslovnosti či gramatické stavbě. Často bývá ochuzena o abstraktní pojmy. Dále se v řeči objevují agramatismy, častá je dyslálie. V běžné řeči však málokdy selhávají. V oblasti emocionální je patrná citová nezralost, neadekvátnost citů vzhledem k podmínkám či nízká sebekontrola. Je značně závislá na temperamentu.

(srov. Langer, 1996, Müller, 2001, Pipeková, 2006 a Švarcová, 2011)

Vzdělávání se uskutečňuje nejčastěji na základní škole praktické, či formou integrace do základní školy. Po absolvování základního vzdělání jsou schopni zvládnout vyučení v jednoduchých oborech na odborných učilištích. (Švarcová, 2011)

Tito lidé jsou schopni dosáhnout úplné nezávislosti v péči o svoji osobu, v praktických domácích dovednostech, sociálním životě i zaměstnání založené na manuální zručnosti. (srov. Langer, 1996, Müller, 2001, Pipeková, 2006 a Švarcová, 2011)

Mentální věk dospělého člověka se pohybuje v rozmezí 9 - 12 let.

(srov. Pipeková, 2006 a Švarcová, 2011)

F 71 Středně těžká mentální retardace

Je diagnostikována u 10 % jedinců s mentální retardací. Lidé v této kategorii mají výrazně opožděný rozvoj v dětství, který přetrvává do dospělosti. Učení je velmi omezené, mechanické a trvá velmi dlouho, ale jsou schopni osvojit si základy Trivia (čtení, psaní, počítání). Myšlení je stereotypní, rigidní, nepřesné, ulpívající na nedostacích, ale na nápadných detailech. Paměť je mechanická s malou kapacitou. Řeč je opožděna ve vývoji, agramatická, jednoduchá. Dyslálie přetrvává do dospělosti. Emocionálně jsou labilní a nevyrovnaní. (srov. Pipeková, 2006 a Švarcová, 2011)

Vzdělávání se uskutečňuje nejčastěji na základní škole speciální, případně v přípravném stupni základní školy speciální či v rehabilitačních třídách základní školy speciální. (ed. Pipeková, 2006)

Většina osob s tímto typem postižení, je schopna dosáhnout určitého stupně nezávislosti a samostatnosti v sebeobsluze, získat adekvátní komunikační dovednosti a přiměřené vzdělání. V dospělosti potřebují určitou podporu okolí. Jejich mentální věk u dospělého jedince se pohybuje mezi 6. – 9. lety.

(srov. Langer, 1996, Müller, 2001, Pipeková, 2006 a Švarcová, 2011)

F72 Těžká mentální retardace

V této kategorii se nachází cca 5-7 % jedinců s mentální retardací. Většina jedinců z této kategorie trpí značným stupněm poruchy motoriky. Dlouhodobým tréninkem jsou však někteří jedinci schopni osvojit si základy hygieny a částečně i další činnosti týkající se sebeobsluhy. Řeč bývá omezena na jednotlivá slova či skřeky, nebo není vytvořena vůbec. Významné je i narušení afektivní sféry, typická je nestálost nálad a impulzivita. Vyžadují soustavnou pomoc a podporu. Jejich mentální věk u dospělého jedince se pohybuje mezi 3. – 6. lety. (srov. Pipeková, 2006 a Švarcová, 2011)

Vzdělávání probíhá nejčastěji v přípravném stupni základní školy speciální, kde se připravuje na vzdělávání v základní škole speciální. (ed. Pipeková, 2006)

F73 Hluboká mentální retardace

Touto retardací trpí necelé 1 % jedinců s mentální retardací. Tito lidé jsou velmi omezeni v sebeobsluze či komunikaci např.: porozumět řeči, požadavkům či instrukcím. Často jsou imobilní a odkázáni na pomoc druhých. Jejich mentální věk u dospělého jedince odpovídá pod 3 roky. (srov. Langer, 1996, Pipeková, 2006 a Švarcová, 2011)

Vzdělávání se nejčastěji uskutečňuje v rehabilitačních třídách základní školy speciální. (ed. Pipeková, 2006)

F78 Jiná mentální retardace

Tato kategorie se používá tehdy, kdy mentální retardaci nelze přesně určit pro přidružené senzorní nebo somatické poškození, např.: u nevidomých, neslyšících, nemluvicích, u jedinců s těžkými poruchami chování, osob s autismem či u těžce tělesně postižených osob. (Švarcová, 2011)

F79 Nespecifikovaná mentální retardace

Mentální retardace je prokázána, ale není dostatek informací k tomu, aby mohlo dojít k zařazení jedince do shora uvedených kategorií. (Švarcová, 2011)

1.5 Souhrn

Mentální retardace je nejčastěji diagnostikovaným postižením v populaci. Běžně je vymežována jako nedostatečná schopnost adaptivního chování a podprůměrná funkce intelektu s hodnotou IQ nižší než 70. Ve skutečnosti se jedná o složitější syndromatické postižení, které postihuje celou strukturu člověka. Nemá jednotnou příčinu. Vzniká součinností více faktorů, které se vzájemně prolínají, podmiňují a spolupůsobí. Nejčastěji se tyto faktory dělí na vnitřní (genetické) a vnější (exogenní), které se dále dělí na prenatální (před porodem), perinatální (během porodu) a postnatální (po porodu). Mentální retardaci můžeme třídit neboli klasifikovat podle různých faktorů. V této kapitole je popsána klasifikace podle etiologie, podle doby vzniku a podle stupně inteligence vycházející z Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize. Dále se tato kapitola zaměřuje na charakteristiku jednotlivých stupňů inteligence.

2 Lidská práva, humanizace a normalizace života osob s mentální retardací

„Jedinci s postižením jsou denně konfrontováni s mnohonásobným tichým zneužíváním lidských práv.“
Oscar Arias Sanchez, nositel Nobelovy ceny

Lidé s mentální retardací mají stejná lidská práva jako ostatní. Tato práva bývají často definována „jako práva, která vyjadřují podstatu lidské důstojnosti. Lidská práva a základní svobody nám dovolují rozvinout a využít lidské kvality, inteligenci, nadání a svědomí a uspokojit duchovní a jiné potřeby. Jsou založena na stále rostoucím požadavku lidstva žít takový život, v němž vrozená důstojnost a cena každé lidské bytosti bude respektována a chráněna.“ (Vítková, 2004b, s. 20-21)

2.1 Lidská práva v mezinárodních dokumentech

První větší zájem o lidská práva se objevuje po první světové válce, kdy byla podepsána *Versailleská mírová smlouva*, která stanovila podmínky míru.

(Švarcová, 2011)

Dne 26. června 1945 byla podepsána *Charta Organizace spojených národů*, vznik Organizace spojených národů OSN. (Pipeková, 2006)

Po skončení druhé světové války, v roce 1948 byla přijata 10. prosince *Všeobecná deklarace lidských práv* (The Universal Declaration of Human Rights). Základní myšlenku této všeobecné deklarace tvoří: uznání základní důstojnosti, rovnosti a nezadatelných práv všech členů lidské rodiny. V článku 1. se píše: „*všichni lidé se rodí svobodní a rovni v důstojnosti a právech.*“ Cílem této deklarace je přimět každého jednotlivce i příslušné orgány k prosazování úcty k právům a svobodám občanů prostřednictvím výchovy a vzdělání. (Švarcová, 2011, s. 17)

Dne 20. listopadu 1989 na valném shromáždění OSN v New Yorku byla přijata *Úmluva o právech dítěte*. Tato úmluva obsahuje práva na přežití, právo dítěte na rozvoj, ochranná a participační práva. (Pipeková, 2006)

Při příležitosti 50. výročí Všeobecné deklarace lidských práv OSN v roce 1998 ve Vídni byla obnovena diskuse o tom, zda nemá být vytvořen katalog lidských práv spolu s hospodářskými a sociálními právy v rámci Evropské unie. O rok později, v roce 1999 v Kolíně nad Rýnem na zasedání Evropské rady bylo rozhodnuto o tom, že základní práva v rámci Evropské unie mají být shromážděna do jednoho dokumentu. Vznikla tak *Charta základních práv Evropské unie*, která byla přijata v roce 2000.

(Pipeková, 2006)

2.2 Lidská práva a jejich aplikace pro zkvalitnění života osob s MR

V 60. letech 20. století se mezi zastánci mezinárodních lidských práv se začínají objevovat hlasy organizací rodičů dětí s mentálním postižením. Proto byla založena Evropská liga společností mentálně handicapovaných. Jako cíl si vytyčila „*hájit zájmy mentálně handicapovaných bez ohledu na národnost, rasu či přesvědčení. Vytvářením vzájemného porozumění mezi rodiči a dalšími, kteří mají zájem o problémy mentálně handicapovaných, se snažit zabezpečovat v jejich prospěch všechny možné zdroje, dostatečnou péči v oblasti léčebné, bytové, vzdělávací, přípravy na povolání, zaměstnání a sociálních služeb.*“ (Švarcová, 2011, s. 18)

V roce 1961 byla přijata Evropská sociální charta, která byla první mezinárodní smlouvou o lidských právech, ve které byly výslovně zmíněny handicapované osoby jako nositelé lidských práv. Tento dokument vychází z představy, že handicapovaní potřebují především péči a pomoc od svých zdravých spoluobčanů. Dále z tohoto dokumentu vychází požadavek na budování speciálních zařízení pro lidi s postižením. Uvádí se zde: „*S úmyslem zabezpečit efektivní uplatňování práv tělesně nebo mentálně postižených osob na odbornou přípravu na povolání, rehabilitaci, přesídlení se zúčastněné strany zavazují: 1. přijmout adekvátní opatření pro zajištění vzdělávacích zařízení všude tam, kde je to nutné, včetně veřejných nebo soukromých specializovaných ústavů. 2. přijmout adekvátní opatření pro zaměstnávání postižených osob, jako jsou specializované umísťovací služby, možnosti chráněného zaměstnání, opatření pro podporu zaměstnavatele přijímajícího do zaměstnání osoby s postižením.*“

(Švarcová, 2011 s. 18)

V prosinci roku 1971 byla přijata Deklarace práv mentálně postižených osob, valnou hromadou OSN. Tato deklarace výslovně říká, že mentálně postižená osoba má stejná práva jako ostatní občané. Podle této deklarace má tato osoba „*právo na řádnou léčebnou péči, výuku a výchovu, které umožní v maximální míře rozvinout její možnosti a schopnosti. Dále má plné právo pracovat podle svých možností nebo se zabývat jinou užitečnou činností a žít se svojí rodinou. Pokud je nevyhnutelné umístění ve speciálním zařízení, musí podmínky v něm co nejvíce odpovídat podmínkám normálního života. Omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům musí být jasně určeno a pravidelně kontrolováno, zároveň musí být stanoven kvalifikovaný opatrovník.*“

(www.dobromysl.cz)

Dalším důležitým dokumentem je Evropská konvence o prevenci týrání a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání, přijatá v rámci Rady Evropy v roce 1987. Tento dokument umožňuje zkoumat, jak je zacházeno s lidmi, jež byli zbaveni svobody. „*Na základě této konvence byl založen Evropský výbor pro prevenci týrání, jehož úkolem je sledovat dodržování lidských práv nejen v nápravných zařízeních, ale i v psychiatrických léčebnách a dalších institucích.*“ (Švarcová, 2011, s. 19)

Na děti a mládež s mentálním postižením se v plné míře vztahuje Úmluva o právech dítěte, která byla schválena OSN v roce 1989 a u nás ratifikována v roce 1991. Tato úmluva navazuje na předchozí schválené dokumenty. Článek 23 nám říká: „*Duševně nebo tělesně postižené dítě má požívat plného a řádného života v podmínkách zabezpečujících důstojnost, podporujících sebedůvěru a umožňujících aktivní účast dítěte ve společnosti.*“ (srov. Švarcová, 2011 a www.dobromysl.cz)

Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením schválila valná hromada OSN v prosinci 1993. V České republice tato pravidla vydalo Sdružení zdravotně postižených v ČR v roce 1997. Cílem těchto pravidel bylo zajistit osobám se zdravotním postižením stejná práva, jako mají ostatní. Tento dokument je důležitý pro organizace zdravotně postižených osob k prosazování rovnoprávnosti, ale nemá platnost mezinárodního práva. (Švarcová, 2011)

Helsinská deklarace z roku 1996 prosazuje zejména: přístup k službám, které musí vycházet z potřeb lidí s mentálním postižením; život v co nejméně omezujícím prostředí a právo na soukromí; alternativní služby komunitního typu.

www.dobromysl.cz

V České republice jsou lidská práva zakotvena již v ústavě České republiky zákon č. 1/1993 Sb. Ústava ČR a v Listině základních práv a svobod č. 2/1993 Sb. Tato listina vychází z nedotknutelnosti a univerzálního charakteru přirozených práv. Listina základních práv a svobod neobsahuje výslovné ustanovení o zákazu diskriminace z důvodu zdravotního postižení. O osobách se zdravotním postižením hovoří přímo pouze článek 29. odstavec 1 „*osoby zdravotně postižené mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky*“ Odstavec 2 „*osoby zdravotně postižené mají právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě povolání.*“ (zákon č.2/1993 Sb.)

Dne 8. května 1991 č. 151 v České republice byl ustanoven usnesením vlády České republiky Vládní výbor pro zdravotně postižené osoby. Cílem tohoto výboru je pomáhat při vytváření rovnoprávných příležitostí pro tyto občany. Dále přispívá k šíření informací o zdravotně postižených občanech v širší společnosti. Spolupracuje na vytváření Národního plánu pomoci zdravotně postiženým občanům. V současné době je aktuálně platný Národní plán pomoci zdravotně postiženým občanům na období 2015-2020, který byl schválen usnesením vlády České republiky dne 25. května 2015 č. 385. Tento plán vychází z Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, která byla ratifikována Českou republikou v roce 2009. (www.vlada.cz)

2.3 Souhrn

Lidé s mentální retardací mají stejná lidská práva jako ostatní. Tato práva bývají často definována jako práva, která vyjadřují podstatu lidské důstojnosti. Lidská práva a základní svobody nám dovolují rozvinout a využít lidské kvality, inteligenci, nadání a svědomí a uspokojit duchovní a jiné potřeby. Jsou založena na stále rostoucím požadavku lidstva žít takový život, v němž vrozená důstojnost a cena každé lidské bytosti bude respektována a chráněna.

Tato kapitola se zaměřuje na lidská práva, která jsou ukotvena v mezinárodních dokumentech, jako jsou: Versailleská mírová smlouva, Charta Organizace spojených národů, Všeobecná deklarace lidských práv, Úmluva o právech dítěte či Charta základních práv Evropské unie a na práva a jejich aplikace pro zkvalitnění života osob s mentální retardací.

3 Integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací

3.1 Základní pojmy

Integrace

Tento termín pochází z latiny *integer* – nenarušený, úplný, celý; *integrare* – sjednocovat, scelovat. **V širším slova smyslu** můžeme integraci vnímat obecně jako začleňování osob s nějakým znevýhodněním nebo postižením do společnosti. **V užším slova smyslu** integraci vnímáme jako integraci dílčí např. školskou integraci (vzdělávání dětí se specifickými potřebami v běžných školách), pracovní integraci, integraci sociální či kulturní. (srov. Bendová a Zikl, 2011 a Tomická, 2000)

Integrace bývá často definována jako oboustranný psychosociální proces sbližování minority znevýhodněných a majority intaktních. Můžeme ji tedy chápat jako stav, kdy lidé žijí spolu bez ohledu na společenský status. (Müller, 2004)

Segregace

Pojem segregace je opakem pojmu integrace vychází z latinského slova *segregatio* – oddělování, což je proces, při němž dochází k vyčleňování jedince ze společnosti. (srov. Bendová a Zikl, 2011 a Tomická, 2000)

Asimilace

Termín asimilace na rozdíl od integrace znamená jednostranný proces, při němž jedinec přejímá chování a hodnoty většiny tedy společnosti. Společnost mu může poskytovat pouze podporu, ale sama se nepřizpůsobuje. (Bendová a Zikl, 2011)

Inkluze

V současné době se často jako synonymum integrace používá výraz **inkluzie**. V angličtině tento výraz znamená „*inclusion*“ zahrnutí, obsazení, začlenění (to be included = být úplnou součástí). V českém jazyce pojem inkluze můžeme vyložit několika způsoby např.: jako vrchol integrace či včlenění do společnosti bez předchozího vyčlenění. Dále ji můžeme vnímat jako širší pojem ve vztahu k integraci.

V tomto pojetí inkluze znamená zahrnutí (včlenění) jedince do společnosti a integrace (užší pojem) se používá pouze pro určitou oblast. Např. školství či práce. Používání inkluze jako synonymum integrace je nejjednodušší chápání tohoto pojmu, ale není přesné

(srov. Bendová a Zikl, 2011 a Tomická, 2000)

3.2 Postoj společnosti k postižení a nemoci v historii

„Zdravotní omezení, která jsme si zvykli označovat jako postižení, provázejí lidstvo od samého začátku, existují a existovat přes veškeré úsilí patrně budou. Tato realita prostupující každou společnost je i polem, na němž se řeší nejjednodušší vztah těch silnějších, zdravých a nepostižených, kteří se prezentují jako majorita k těm slabším, nemocným, postiženým, kteří jsou v postavení minoritním.“ (Titzl, 1998, s. 7)

Lidé s postižením byli vždy určitým způsobem nápadní; díky vzhledu, mentální úrovni, způsobem komunikace, v chování. Byli vytlačováni na okraj společnosti a omezováni v životních možnostech. Ať byli tito lidé ze společnosti sebevíce vytlačováni, vždy byli její součástí. (Titzl, 1998)

Obecně lze říci, že vztah společnosti k postiženým osobám byl podmiňován religiózními neboli náboženskými vztahy. (Šelner, 2012)

První písemné záznamy pocházejí z dob starověkého Řecka a Říma. Tyto kultury vyznávaly kult harmonie krásy těla a ducha. Proto např. zákon dvanácti desek umožňoval rychle usmrtit zvláště obludné dítě. Největší moc nad dítětem v této době měl otec nebo mužská část rodu, kteří rozhodovali o jejich osudu. (Titzl, 1998)

Ve středověku, vlivem křesťanství, převládá názor, že nemoc a postižení je boží trest za hříšný život. Tento názor přetrval až do 19. st. V raném středověku bylo lidem stále jako v předešlých obdobích zcela cizí akceptovat lidi s postižením. Etické požadavky Bible vyznávající lásku k bližnímu nabývaly postupně na síle. Byly podkladem k zakládání klášterů a lazaretů, v nichž postupem doby byla poskytována i péče osobám s mentálním postižením. (Šelner, 2012)

Na konci středověku se začínají v Evropě objevovat budovy podobné nemocnicím, které se specializovaly na lidi s psychickým či mentálním postižením.

Pozměněný přístup k těmto osobám lze zaznamenat až v 16. a 17. st. v počátcích reformace. Jeden z prvních učenců, který se pokoušel objasnit původ mentálního postižení, byl lékař Paracelsus. (Šelner, 2012)

V osmnáctém a převážně v devatenáctém století se v souvislosti s těmito osobami objevuje nový termín: použitelnost. *„Mentálně postižený člověk by měl být použitelný. Měl by být poučen a zaučen, aby byl schopen si na svůj pobyt v ústavu vydělat nebo přispět vlastní aktivitou na pobyt v zařízení.“* (Šelner, 2012, s. 23) Začínají se více prosazovat vědní obory jako např.: medicína, speciální pedagogika, sociální vědy, psychologie a další. (Monatová, 1998)

V 19. st. můžeme ve vztahu k postiženým, nemocným či jinak znevýhodněným skupinám osob pozorovat renesanci křesťanské lásky. (Šelner, 2012)

Na přelomu 19. a 20. st. se začínají objevovat první tzv. zvláštní nebo pomocné školy pro děti, které nejsou schopni zvládnout učební látku základní školy.

(Šelner, 2012)

Ve 20. st. nelze opomenout rasové teorie. *„Již na začátku dvacátých let byly hlášány názory, že odstranění postižených není žádný zločin nebo nemorální jednání, nýbrž užitečný a dovolený akt. V oficiální propagandě se dále pak uváděl v souvislosti se smrtí postižených dětí i dospělých výraz „smrt z milosti“. Tzv. norimberské zákony hitlerovského Německa na ochranu rasy z r. 1935 měly za následek vlnu nucených sterilizací, systematické vyhlazování (eutanazii) lidí s mentálním i jiným postižením.“*

(Šelner, 2012, s. 28)

Pojem árijská rasa se stal mýtem, který ve spojení s propagandou vedl k hromadnému zabíjení. Je nutno podotknout, že vedle postižených se rasové zákony týkaly také Romů, Sintiů, Židů, osob jiné barvy pleti než „bílé“ a homosexuálů. Po vypuknutí druhé světové války byly důsledky tragické. Druhá část dvacátého století (zejména poslední tři dekády) a počátek dvacátého prvního století se vyznačuje pluralismem a tolerancí. (Šelner, 2012)

V současné době se v oblasti postižení začíná více respektovat individualita člověka. Ustupuje se od samaritánské pomoci, soucitu, opečovávání a chránění. Naopak

se dává přednost tomu, aby se člověk s handicapem mohl sám za sebe podle svých možností rozhodovat a nesl za to také odpovědnost. (Šelner, 2012)

3.3 Vzdelávání žáků a studentů s lehkou nebo se středně těžkou mentální retardací

„ V České republice nalezneme rozvinutý systém institucí a forem speciálního vzdělávání dětí s postižením. Pouze v posledních několika letech můžeme hovořit o rozvoji svébytného systému integrovaného vzdělávání.“ (Müller, 2004, s. 7)

V oblasti vzdělávání a nejen zde, je důležité poznat každého žáka či studenta a přistupovat s respektem k jeho individuálním schopnostem a možnostem, jak je uvedeno v Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice z roku 2001. Tzv. Bílá kniha, kterou zpracovalo ve spolupráci s odborníky různých oborů Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, zdůrazňuje například rovný přístup v oblasti vzdělávání, individuální přístup ke každému jedinci, informovanost pedagogů, změnu systému speciálního školství či podporu integrace do běžných škol.

(Národní program rozvoje vzdělávání v ČR 2001)

Dalšími důležitými dokumenty v oblasti vzdělávání jsou zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. (Valenta, 2012)

Samotné vzdělávání žáků a studentů s lehkou a středně těžkou mentální retardací, jak je uvedeno níže, se uskutečňuje v běžné základní škole formou integrace, nebo v základní škole praktické, či základní škole speciální. Po úspěšném ukončení základního vzdělání mají možnost pokračovat na středním odborném učilišti, nebo na odborném učilišti, či v praktické škole dvouleté, nebo jednoleté.

Je nutné však předem zvážit a zajistit vhodné podmínky pro uskutečňování vzdělávání těchto žáků a studentů, aby nedošlo k nežádoucím dopadům ať už na samotného žáka či studenta, nebo na jeho okolí. Při vzdělávání by měla být vždy respektována individualita žáka či studenta, jeho schopnosti a možnosti.

3.3.1 Základní vzdělání

V České republice platí povinná devítiletá školní docházka pro všechny žáky bez rozdílu, tedy i pro žáky s lehkou a středně těžkou mentální retardací. Tato docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, její odklad je možný: „*Není-li dítě po dovršení šestého věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte do 31. května kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok.*“ (§ 37 odst. 1 zákon č. 561/2004 Sb.) Pokud je k žádosti o odložení povinné školní docházky připojeno doporučující posouzení příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře nebo psychologa je možné odložit povinnou školní docházku na delší dobu nejdéle však do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku. Školní docházku může žák plnit nejvýše do dosažení 17 let. (Bendová a Zíkl, 2011)

Základní škola

Žáci s lehkou a středně těžkou mentální retardací se mohou vzdělávat na základní škole formou integrace. Integrace může mít podle §3 vyhlášky 73/2005 Sb. podobu **individuální či skupinové integrace**. V prvním případě je jedinec s lehkou nebo se středně těžkou mentální retardací začleněn do přirozeného prostředí zdravé populace. Ve druhém případě jsou zřizovány speciální třídy pro žáky s lehkou a středně těžkou mentální retardací v běžné základní škole. Žáci s lehkou a středně těžkou mentální retardací navštěvují tedy speciální třídu, přesto jejich kontakt se zdravou populací není omezen, jako je tomu u praktických a speciálních škol. (§3 vyhlášky 73/2005 Sb.)

Mezi základní faktory provázející a ovlivňující integraci dítěte s lehkou nebo se středně těžkou mentální retardací do běžné základní školy patří zejména: rodiče a rodina, učitelé a škola, forma a stupeň postižení, psychické předpoklady, poradenství a diagnostika, forma integrace, prostředky speciálně pedagogické podpory - podpůrný učitel, osobní asistent, doprava dítěte, kompenzační a učební pomůcky, úprava vzdělávacích podmínek, další faktory - architektonické bariéry, sociálně psychologické mechanismy, organizace zdravotně postižených. (srov. Michalík, 2002 a Müller, 2004)

V procesu integrace dále hraje velmi důležitou roli speciálně pedagogické centrum, které zajišťuje odborné vyšetření žáků, podporu odborníkům, konzultace a rady. Jeho činnost je vymezena ve vyhlášce č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. (Michalík, 2002)

Vzdělávání žáků na základní škole se uskutečňuje podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). Vzdělání probíhá v devíti ročnících rozdělených na dva stupně. První stupeň tvoří 1. – 5. ročník. Druhý ročník je tvořen 6. – 9. ročníkem. (§46 odst. 2 zákon č. 561/2004 Sb.)

Se souhlasem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy může základní vzdělávání žáků se zdravotním postižením, kteří se vzdělávají podle upraveného RVP ZV, trvat deset ročníků rozdělených na dva stupně. První stupeň tvoří 1. - 6. ročník a druhý stupeň je tvořen 7. – 10. ročníkem. (§46 odst. 3 zákon č. 561/2004 Sb.)

Žáci s lehkou nebo se středně těžkou mentální retardací, kteří jsou integrováni do běžné základní školy, jsou vzdělávány také podle RVP ZV. Výuku jim lze přizpůsobit podle jejich možností a dovedností pomocí individuálního vzdělávacího plánu (IVP) neboli jsou vzdělávány podle upraveného RVP ZV. (RVP ZV)

Individuální vzdělávací plán podle § 18 školského zákona může integrovaným žákům s lehkou nebo se středně těžkou mentální retardací povolit ředitel na žádost zákonného zástupce a doporučení školského poradenského zařízení. Tento plán je vytvářen v souladu se školním vzdělávacím programem, pouze se přihlíží na možnosti, schopnosti a potřeby daného žáka. Upravuje se obsah, rozsah učiva, časové rozvržení, způsob hodnocení, zadávání a plnění úkolů, používání speciálních učebnic či pomůcek. (§18 zákon č. 561/2004 Sb.)

Cílem základního vzdělávání je pomoci žákům utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání. (RVP-ZV)

Základní škola praktická

Škola je určena žákům, jejichž možnosti a schopnosti nedovolují studium na běžné základní škole. Nejčastěji se jedná o žáky s lehkou mentální retardací. Vzdělávání se uskutečňuje dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělání s přílohou upravující vzdělávání žáků s LMP. (ed. Pipeková, 2006)

Zařazení žáka s lehkou mentální retardací do školy praktické provádí ředitel školy na základě doporučení školského poradenského zařízení a se souhlasem zákonného zástupce. (Švarcová, 2011)

Vzdělání probíhá v devíti ročnících rozdělených na dva stupně. První stupeň tvoří 1. – 5. ročník. Druhý ročník je tvořen 6. – 9. ročníkem.

(§46 odst. 2 zákon č. 561/2004 Sb.)

Mezi vyučované předměty dle RVP ZV - LMP patří například: český jazyk, vlastivěda, prvouka, přírodověda, občanská výchova, zeměpis, dějepis, matematika, chemie, fyzika, výtvarná výchova, hudební výchova, rýsování, pracovní vyučování, tělesná výchova, řečová výchova nebo doplňovací hodiny. (RVP ZV – LMP)

Cílem základní školy praktické je vybavit žáky vědomostmi, dovednostmi, aby byli připraveni nastoupit na odborné učiliště či do praktické školy jednoleté, či dvouleté, a které uplatní v běžném životě a přispějí k jeho maximálnímu možnému začlenění do společnosti. (RVP ZV – LMP)

Důležité je, aby si jedince osvojil znalosti, které mu pomohou začlenit se v co největší míře do běžného života. (RVP ZV – LMP)

Základní škola speciální

Tato škola je určena žákům, kteří nemají dostatečné schopnosti pro vzdělávání na běžné základní škole ani na základní škole praktické. Jedná se nejčastěji o žáky se středně těžkou mentální retardací. (ed. Pipeková, 2006)

Vzdělávání se uskutečňuje dle **Rámcového programu pro obor vzdělání základní školy speciální (RVP ZŠS)**. (RVP ZŠS)

Základní škola speciální je desetiletá. Člení se na dva stupně. První stupeň tvoří 1. – 6. ročník. Druhý stupeň je tvořen 7. – 10. ročníkem. (RVP ZŠS)

Mezi vyučované předměty patří počty, psaní, čtení, věcné učení, řečová výchova, pracovní a výtvarná výchova, smyslová výchova, hudební výchova a tělesná výchova. (RVP ZŠS)

Pro vzdělávání žáků se středně těžkou mentální retardací je třeba vytvořit optimální podmínky, jako je například: přátelská atmosféra, klidné a nestresující prostředí poskytující pocit bezpečí a jistoty umožňující koncentraci na práci. (RVP ZŠS)

Cílem základní školy speciální je vybavit žáka základními dovednostmi a dovednostmi v oblasti čtení, psaní, počítání, podporovat správný rozvoj komunikačních schopností, správných sociálních vztahů, rozvíjet dovednosti myšlení, jemné i hrubé motoriky a podporovat také kladný vztah k práci. (RVP ZŠS)

Důležité je, aby si jedince osvojil znalosti, které mu pomohou začlenit se v co největší míře do běžného života. (RVP ZŠS)

3.3.2 Vyšší vzdělání

Po úspěšném ukončení povinné školní docházky (základní vzdělávání) v základní škole praktické, či základní škole speciální, v případě integrovaných žáků v běžné škole, mají mladiství možnost a právo pokračovat ve svém vzdělávání dále. Například: na středním odborném učilišti, odborném učilišti, či v praktické škole s dvouletou, nebo jednoletou přípravou. (Švarcová, 2011)

3.3.2.1 Střední odborné učiliště (SOU)

Je druhem střední školy v České republice. Poskytuje především střední vzdělání zakončené závěrečnou zkouškou. Délka studia činí zpravidla dva až tři roky. Absolventi získávají výuční list a jsou kvalifikováni pro výkon dělnických a podobných povolání.

(www.nuv.cz)

3.3.2.2 Odborné učiliště

Je svým uspořádáním podobné střednímu odbornému učilišti. Žáci si zde prohlubují a doplňují znalosti získané v základní škole praktické a připravují se na svou profesi (př. kamenické, kovářské, pekařské, prodavačské, zámečnické práce a další).

(www.nuv.cz)

3.3.2.3 Praktická škola s dvouletou přípravou

Praktická škola dvouletá dává možnost získat střední vzdělání žákům se středně těžkou mentální retardací, případně s lehkou mentální retardací v kombinaci s dalším zdravotním postižením, které jim znemožňuje vzdělávání na jiném typu střední školy.

(RVP PRŠ II)

Vzdělávání se uskutečňuje dle **Rámcového vzdělávacího programu pro obor vzdělání praktické školy dvouleté (RVP PRŠ II)**. (RVP PRŠ II)

Praktická škola dvouletá doplňuje a rozšiřuje všeobecné vzdělání dosažené v průběhu povinné školní docházky. Vzdělávací proces je zaměřen na získání základních pracovních dovedností, návyků a pracovních postupů potřebných v každodenním i v budoucím pracovním životě. Poskytuje základy odborného vzdělání a manuálních dovedností v oboru dle zaměření přípravy a vedoucích k profesnímu uplatnění například: v sociálních a komunálních službách, ve zdravotnictví, ve výrobních podnicích, v zemědělství. (RVP PRŠ II)

3.3.2.4 Praktická škola s jednoletou přípravou

Praktická škola jednoletá dává možnost získat střední vzdělání žákům s těžkou mentální retardací, případně se středně těžkou v kombinaci s dalším zdravotním postižením, které jim znemožňuje vzdělávání na jiném typu střední školy. (RVP PRŠ I)

Vzdělávání se uskutečňuje dle **Rámcového vzdělávacího programu pro obor vzdělání praktické školy jednoleté (RVP PRŠ I)**. (RVP PRŠ I)

Cílem vzdělávání je doplnění a rozšíření teoretického i praktického vzdělání dosaženého v průběhu povinné školní docházky a poskytnout jim základní dovednosti a návyky pro výkon jednoduchých činností v oblastech praktického života. (RVP PRŠ I)

3.4 Pracovní integrace

Jednou z nejdůležitějších otázek týkajících se osob s mentální retardací je problematika jejich zaměstnání. Uplatnění těchto osob na trhu práce ovlivňuje jejich životní situaci hned z několika hledisek. Nejde pouze jen o ekonomické hledisko, ale také o sociální statut a vlastní seberealizaci. Práci řadíme k základním potřebám jedince podle Maslowy pyramidy potřeb – seberealizace. Proto musí být naplňována, jinak může vést k frustraci. *Práce je charakteristickým atributem dospělosti a samostatnosti každého člověka, bez ohledu na to, jestli se jedná o člověka zdravého nebo zdravotně postiženého.* (srov. Šiška, 2005 a Pipeková, 2006, s. 293)

Poskytnutí možnosti zaměstnání osobám s mentální retardací neznamena pouze umožnit jim výdělek, ale také přiznat jim sociální postavení ve společnosti. *Pracující člověk má mnohem větší předpoklady být soběstačným a vést poměrně nezávislý život.* Osoby s lehkou mentální retardací nejčastěji pracují v běžném zaměstnání, které nevyžaduje rychlé rozhodování. Nejčastěji vykonávají méně kvalifikovanou či nekvalifikovanou až manuální práci. Osoby se středně těžkou mentální retardací se nejčastěji realizují prostřednictvím práce pod dohledem na chráněném místě nejčastěji v chráněných dílnách. Další možností je podporované zaměstnávání.

(srov. Šiška, 2005 a Pipeková, 2006, s. 293)

Lidé s mentální retardací mohou například vykonávat: ošetřovatele zvířat, pracovníky v prádelnách, pomocníky v knihovnách, úředníky pro zakládání dat, poštovní úředníky, údržbáře, stavební truhláře, zřizence ve zdravotnictví, skladníky, dělníky v zahradnických školkách, poslíčky, kuchaře, pomocníky automechaniků, pomocníky ve strojírenství, tiskaře, montéry na lince, tovární dělníky, opraváře nábytku, pomocníky rádio a TV opravářů, obsluhu kopírek, pomocné síly v nemocnicích a jeslích, domovní správce, pokladníky či asistenty duchovních. (www.dobromysl.cz)

Chráněná dílna

Chráněná dílna je obecný název pro dílnu určenou pro práci lidí se zdravotním postižením. Tyto dílny se zabývají různými činnostmi. Nejčastější činností těchto dílen je výroba různých předmětů z různého materiálu, které pak prodávají a vydělávají si tak na svoji činnost. Chráněné dílny jsou nejčastěji zřizovány různými občanskými sdruženími a jinými neziskovými organizace, potažmo obcemi. (www.sdruzeni-drak.org)

S účinností od 1. ledna 2012 už dle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti chráněné dílny neexistují. Byly nahrazeny institutem chráněné pracovní místo. To však neznámá, že chráněné dílny v praxi neexistují. Jde pouze o to, že Úřad práce neposkytuje příspěvek na vytvoření chráněné pracovní dílny, ale příspěvek dostává zaměstnavatel na zřízení chráněného pracovního místa. (zákon č. 435/2004 Sb.)

Chráněné pracovní místo

Chráněné pracovní místo je podle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti: *„pracovní místo zřízené zaměstnavatelem pro osobu se zdravotním postižením na základě písemné dohody s Úřadem práce. Na zřízení chráněného pracovního místa poskytuje Úřad práce zaměstnavateli příspěvek. Chráněné pracovní místo musí být obsazeno po dobu 3 let. Chráněným pracovním místem může být i pracovní místo, které je obsazeno osobou se zdravotním postižením, pokud je vymezeno v písemné dohodě mezi zaměstnavatelem a Úřadem práce. Dohoda se uzavírá na dobu 3 let.“*

(zákon č. 435/2004 Sb.)

Podporované zaměstnávání

Podporované zaměstnávání se snaží o plnohodnotnou integraci osob s mentální retardací na otevřený trh práce za rovných platových podmínek. Služba je poskytována po omezenou dobu dvou, příp. tří let. Poskytuje individuální a flexibilní podporu osobě s mentální retardací, tak i zaměstnavateli. Cílem je propojit potřeby a požadavky zaměstnavatelů s možnostmi uchazečů, a docílit tak vytvoření stabilního pracovního vztahu mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. V České republice se službám podporovaného zaměstnávání věnují nestátní neziskové organizace. Nejznámější jsou občanská sdružení Rytmus Praha a její organizační jednotka v Liberci a občanské sdružení Spolu v Olomouci. (srov. Pipeková, 2006, Šiška, 2005 a <http://www.rytmus.org>)

Pracovní rehabilitace

Mezi nejvýznamnější novinky zákona o zaměstnanosti, které se vztahují, k přímé podpoře člověka s postižením na otevřeném trhu práce patří pracovní rehabilitace. (Černá, 2008)

Pracovní rehabilitace je podle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti: *„je souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením, kterou na základě její žádosti zabezpečují krajské pobočky Úřadu práce a hradí náklady s ní spojené. Žádost osoby se zdravotním postižením obsahuje její identifikační údaje; součástí žádosti je doklad osvědčující, že je osobou se zdravotním postižením.“* (zákon č. 435/2004 Sb.)

Pracovní rehabilitace zahrnuje poradenskou činnost zaměřenou na volbu povolání, volbu zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti, teoretickou a praktickou přípravu pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost, zprostředkování, udržení a změnu zaměstnání, změnu povolání a vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti. (zákon č. 435/2004 Sb.)

Zaměstnávání osob s mentální retardací v České republice v kontextu Evropské unie a zákonných úprav v oblasti zaměstnanosti

Mezi priority Evropské unie patří podpora osob s postižením v oblasti pracovního uplatnění a jejich ochrana před diskriminací, které vycházejí z principu lidských práv pro všechny a z principu sociálního začleňování. (Černá, 2008)

Každá nová země Evropské unie musí zpracovat rámec EU do své národní legislativy (Equality and non-discrimination, Annual Report 2004) a především směrnicí EU 2000/43/EC zakazující diskriminaci na základě osobního nebo náboženského přesvědčení, postižení, věku nebo sexuální orientace. (Černá, 2008)

V návaznosti na tyto požadavky Evropské unie přijal Parlament České republiky v roce 2004 novelu zákoníku práce, která je v souladu s uvedenou směrnicí. Tato novela obsahuje ustanovení o zákazu přímé a nepřímé diskriminaci. Dále v roce 2004 nabyl v účinnost zákon č.435/2004 Sb., o zaměstnanosti, který v §4 odst. 2 uvádí: „*Při uplatňování práva na zaměstnání je zakázána jakákoliv diskriminace.*“

(Černá, 2008, zákon č.435/2004 Sb.)

3.5 Integrace v bydlení

Lidé s mentální retardací žili po staletí ve svých rodinách, povětšinou skryti před veřejností. Na počátku 19. století se začaly stavět velké instituce – ústavy, které měly zaručit lidem s mentální retardací poklidný život stranou společnosti.

(www.dobromysl.cz)

Později si společnost uvědomila, že tito lidé v izolaci ústavů nemohou si užívat pestrosti běžného života, a proto na přelomu 60. a 70. let 20. století vzniklo v západní Evropě a Severní Americe hnutí, které usilovalo o umožnění všem lidem život v běžné společnosti. Začaly vznikat společné domovy a další komunitní formy bydlení.

(www.dobromysl.cz)

V 80. letech nastává další obrat. Společnost si začíná uvědomovat, že velká část programů komunitního bydlení stále spočívá na tradičních praktikách známých z velkých institucí. Mnoho uživatelů stále zůstávala v izolaci a byla závislá na placeném personálu, místo aby se z nich stali aktivní občané. Současný trend je takový, že se stále hledají nové cesty, jak umožnit lidem s mentální retardací zvolit si domov podle svých představ a žít v něm tak samostatně, jak chtějí. (www.dobromysl.cz)

V České republice a v dalších státech východního bloku k žádným z těchto novodobých změn nedošlo. Na konci 80. let 20. století byla drtivá většina občanů s postižením v izolaci ústavů. 90. léta představují příchod nových forem sociálních služeb, včetně těch orientovaných na komunitní formy bydlení. I přes značné pokroky však zůstává většina lidí s mentální retardací v ústavech. (www.dobromysl.cz)

Lidé s mentální retardací mají právo bydlet ve společnosti podle svého výběru, tak jako ostatní.

V současné době existuje několik forem bydlení, které jim umožňují žít běžný život ve společnosti, například:

- Chráněné bydlení,
- Podporované bydlení,
- Domov pro osoby se zdravotním postižením,
- bydlení s pěstouny,
- vlastní domov

www.dobromysl.cz

Lidé s lehkou mentální retardací nejčastěji žijí ve vlastním nebo v pronajatém domě či bytě s podporou rodiny, přátel popřípadě využívají služeb osobní asistence.

Lidé se středně těžkou mentální retardací nejčastěji bydlí s rodinou, v chráněném bydlení, podporovaném bydlení či v domově pro osoby se zdravotním postižením.

Chráněné bydlení

Tato forma bydlení je podle § 51 pobytová služba, která je poskytována osobám se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení nebo chronického onemocnění, včetně duševního onemocnění, jejichž situace vyžaduje pomoc od jiné fyzické osoby. (zákon č.108/2006 Sb.)

Tato služba spočívá v tom, že několik jedinců s mentální retardací bydlí společně v běžném bytě, nebo rodinném domku, kde jim pomáhají asistenti s úklidem, vařením, se sebeobsluhou a se vším, co sami nezvládají. (Švarcová, 2011)

Podporované samostatné bydlení

Tento typ bydlení je podle § 43 terénní služba, která je poskytována osobám se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení nebo chronického onemocnění, včetně duševního onemocnění, jejichž situace vyžaduje pomoc od jiné fyzické osoby. (zákon č.108/2006 Sb.)

Podporované bydlení se liší od chráněného bydlení tím, že vlastníkem bytu, či domu je sám uživatel a podle potřeb si najímá služby a určuje návštěvy asistenta, který mu poskytuje přiměřenou podporu

Domov pro osoby se zdravotním postižením

Tato forma bydlení je podle § 48 pobytová služba, která je poskytována osobám se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení, nebo chronického onemocnění, včetně duševního onemocnění, jejichž situace vyžaduje pomoc od jiné fyzické osoby. (zákon č.108/2006 Sb.)

Bydlení s pěstouny

U nás tato forma péče o lidi s mentální retardací není příliš známá. Z odborné literatury se dozvídáme, že v mnoha zemích tato forma péče je běžná. Rodina ke svým vlastním dětem přijme dítě s mentální retardací, o něž se jeho vlastní rodina nedokáže postarat. Jsou i lidé, které se v rámci pěstounské péče starají o dospělou osobu s mentální retardací. (Švarcová, 2011)

Vlastní domov

Lidé s mentální retardací žijí stejně jako ostatní lidé: v běžných bytech, či domech, nebo mohou využít možnosti bydlení v chráněném bydlení či v domově pro osoby se zdravotním postižením. (www.dobromysl.cz)

3.6 Souhrn

Na začátku této kapitoly jsou vymezeny základní pojmy: integrace, segregace, asimilace a inkluze, které jsou pro tuto kapitolu stěžejní. Dále se tato kapitola zabývá postojem společnosti k postižení v historii, základním a středním vzděláváním žáků s lehkou a středně těžkou mentální retardací, zaměstnáváním osob s touto diagnózou a jejich možnostmi bydlení.

Jako závěr teoretické části nejlépe poslouží citát z projevu jednoho z účastníků mezinárodní konference k právům mentálně postižených K 97, která se konala v Praze v roce 1997, rodiče dítěte s mentálním postižením ze Švédska:

„Můžeme uzákonit právo na odpočinek a podporu, právo na domov a denní činnosti, ale nikdy nemůžeme uzákonit právo na lásku. A přitom je to ve skutečnosti nejdůležitější požadavek pro osoby s mentálním postižením, pro nás rodiče a nakonec pro všechny. Pokud bychom byli donuceni vzdát se všeho a ponechat si jen jedno jediné, pravděpodobně bychom si všichni vybrali nejbližšího člověka. Nedostatek blízkých vztahů a lásky a izolace u osob s mentálním postižením jsou největší tragédie jejich života ...“ (Švarcová, 2011, s. 21)

Praktická část

4 Průzkumné šetření

4.1 Stanovení výzkumného cíle, výzkumných a tazatelských otázek

Cíl výzkumu:

Výzkumným cílem této práce je zjistit, jak vnímají a hodnotí sociální pracovníci a speciální pedagogové integraci osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti, v oblastech vzdělávání, zaměstnávání a bydlení.

Výzkumné otázky:

- Jak vnímají a hodnotí speciální pedagogové integraci osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací skrze vzdělávání?
- Jak vnímají a hodnotí sociální pracovníci integraci osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací skrze zaměstnávání?
- Jak vnímají a hodnotí sociální pracovníci integraci osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací skrze bydlení?
- Napomáhá současná legislativa v jednotlivých oblastech k celkovému začlenění jedinců s diagnózou lehké mentální retardace nebo s diagnózou středně těžké mentální retardace?
- Jak vnímají a hodnotí současný trend začleňování osob s diagnózou lehká mentální retardace nebo středně těžká mentální retardace do společnosti?

Tazatelské otázky:

- Jaký názor máte na současnou podobu vzdělávání žáků a studentů s lehkou mentální retardací a se středně těžkou mentální retardací?
- Jaký je váš názor na inkluzivní vzdělávání, které by mělo platit od 1. září tohoto roku?
- Jak by podle vás mělo vypadat vzdělávání žáků a studentů s lehkou mentální retardací a žáků se středně těžkou mentální retardací do budoucnosti?
- Jak byste zhodnotily současné zaměstnávání osob s lehkou mentální retardací a se středně těžkou mentální retardací?
- Jak by podle vás mělo vypadat zaměstnávání osob s lehkou mentální retardací a osob se středně těžkou mentální retardací do budoucnosti?
- Jak byste zhodnotily současné možnosti bydlení osob s lehkou mentální retardací a se středně těžkou mentální retardací?
- Jak by podle vás mělo vypadat bydlení osob s lehkou mentální retardací a osob se středně těžkou mentální retardací do budoucnosti?
- Jakou roli v oblasti bydlení osob s lehkou mentální retardací a osob se středně těžkou mentální retardací, by měla hrát služba: Podpora samostatného bydlení?
- Jak vnímáte současnou legislativu, je podle vašeho názoru dostatečná?
- Jak by podle vašeho názoru měla vypadat legislativa v budoucnosti?
- Jak vnímáte současný trend začleňování osob s diagnózou lehká mentální retardace nebo středně těžká mentální retardace do společnosti?
- Co by podle vás pomohlo k tomu, aby společnost více mezi sebe přijímala jedince s lehkou mentální retardací, či jedince se středně těžkou mentální retardací?

V příloze jsou přiloženy osnovy polostrukturovaných rozhovorů podle jednotlivých oblastí: vzdělávání, zaměstnávání a bydlení, které byly zasílány respondentkám v úvodním e-mailu.

4.2 Hlavní výzkumná strategie / metoda výzkumu, technika výzkumu

Pro výzkum: jak vnímají a hodnotí sociální pracovníci a speciální pedagogové integraci osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti jsem zvolila kvalitativní metodu – polostrukturovaný rozhovor. Tento typ výzkumu pro danou problematiku se mi zdál nejvhodnější z důvodu toho, že se snažím získat co nejvíce informací a zkušeností s touto problematikou od samotných pracovníků.

Výzkumná strategie / metoda - kvalitativní metoda

Podle Švaříčka a Šed'ové je kvalitativní výzkum: „*proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založených na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.*“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 17)

Přednosti této metody jsou: získání podrobného popisu a vhledu při zkoumání jedince, skupiny, události či nějakého fenoménu; zkoumá fenomén v přirozeném prostředí; umožňuje sledovat procesy a navrhnout teorie; dobře reaguje na místní situaci a podmínky; hledá lokální příčinné souvislosti. Nevýhodou použití této metody je to, že získané znalosti nemusí být zobecnitelné na populaci či na jiné prostředí; je těžké provádět kvantitativní predikce a testovat hypotézy či teorie; sběr dat a jejich následná analýza patří mezi časově náročnější etapy; výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi. (Hendl, 2008)

Výzkumná technika – polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor (rozhovor s návodem) je částečně řízený rozhovor. Návod zde představuje seznam s předem připravenými otázkami či tématy, které chce výzkumník probrat. Tento návod zajišťuje, že se opravdu dostane na všechna témata, která výzkumníka zajímají. Je na tazateli jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace. Dále mu zůstává volnost ve formulaci otázek podle situace. (Hendl, 2008)

4.3 Výzkumný soubor

Kritériem pro výběr respondentů byla odborná způsobilost a příbuznost s danou problematikou. Zvolila jsem si proto pracovnice ze speciálních tříd v běžné základní škole, ze škol praktických a speciálních, z organizací zabývajících se zaměstnáváním nebo bydlením těchto osob.

Výzkumný vzorek proto tvoří 6 respondentek na pozicích: sociálních pracovníků, speciálních pedagogů a asistentů speciálních pedagogů z Libereckého kraje.

4.4 Popis organizace a průběh výzkumu

Časové vymezení výzkumu

Časový rámec výzkumného šetření byl rozdělen na etapy. První etapou bylo vytvoření osnovy polostrukturovaného rozhovoru. Druhá etapa byla zaměřena na získání kontaktu a souhlasu k rozhovoru, předání informací ohledně rozhovoru, na které otázky je zaměřen. Ve třetí etapě proběhl výběr respondentů a následné plánování rozhovorů dle možností respondenta. Ve čtvrté etapě došlo na samotné rozhovory. Poslední etapa se zaměřila na vyhodnocení a interpretaci rozhovorů.

Způsob práce s diktafonem

Před každým rozhovorem bylo respondentkám vysvětleno, že veškeré poskytnuté údaje budou využity pouze pro studijní účely k sepsání této bakalářské práce, že mají právo na to být informováni o průběhu výzkumu, kdykoliv mohou, odmítnou svou účast ve výzkumu a že jim bude zaručena anonymita při zpracování dat. Dále byla položena otázka, zda rozhovor může být nahráván. V případě kladné odpovědi byl zapnut diktafon na mobilním telefonu a rozhovor byl nahráván. V případě záporné odpovědi bylo zapisováno na papír. Poté byly odpovědi přeneseny do počítače.

Způsob přepisu údajů a jejich zpracování

Rozhovory, které byly nahrávány za pomoci mobilního telefonu na diktafon, byly doslovně přepsány a ty, které byly psány ručně, byly následně dopsány po paměti. Poté byly všechny rozhovory dále zpracovány podle výzkumných a dílčích výzkumných otázek.

4.5 Prezentace polostrukturovaných rozhovorů

4.5.1 Polostrukturovaný rozhovor A

Rozhovor s paní A proběhl v pátek 26. února od 10:00 v Liberci. Paní A si udělala čas a souhlasila se zveřejněním svých zkušeností a názorů v oblasti vzdělávání dětí s mentálním postižením. Byla velmi příjemná, vstřícná a otevřená. Po vzájemném představení jí byly vysvětleny důvody k vytvoření této práce. Rozhovor byl nahráván. Otázky byly rozděleny do oblastí, se kterými byla respondentka předem seznámena.

Paní A:

1. Demografické údaje

Věk: 55 let

Délka praxe v této oblasti: 32 let

Oblast: vzdělávání, základní škola praktická a speciální, speciální pedagog

2. Vzdělávání

- **Kolik dětí s lehkou a středně těžkou mentální retardací je vzděláváno ve vaší škole?**

Od 1. září 2015 jsme sloučeni se školou praktickou a speciální Gollova. Na odloučeném pracovišti Gollova jich je zhruba 70 a u nás máme takových 80, 150 dětí s lehkým mentálním postižením a necelých 30 dětí se středně těžkým mentálním postižením. Čísla se nám samozřejmě pohybují, protože se děti v průběhu roku stěhují.

- **Je dostatečná síť škol praktických a speciálních u nás?**

Myslím si, že zatím ano. Přestože v současné době dochází ke slučování. Tady na Liberecku jsme se postupně sloučily tak, že dnes vystupujeme pod hlavičkou jedné organizace.

- **Jak vnímáte chystané změny v inkluzivním vzdělávání od 1. září tohoto roku?**

Inkluze ano, ale ne jak je teď připravováno. „Myslím si, že to není dobře připravené a scestné. Myslet si, že se teď objeví od 1. září proregiment asistentů, kteří se budou umět o to dítě postarat.“ Sama vím, jak je těžké sehnat asistenta do speciální školy k autistickým dětem. Školy na to nejsou vůbec připravené, nepočítaly s tím a je to

pro ně spíše komplikace. Pro dítě to není přirozené prostředí. Pořád bude mít někoho za zády, aby ho kontroloval. Dítě bude mít punc toho hloupého, který potřebuje neustálou péči asistenta. Tohle děti jen tak nedarují a určitě to dají najevo. Dále se zvýší administrativa. Školy budou rozhodovat, jaká podpůrná opatření dítě potřebuje. „*Nemyslím si, že je to v pořádku. Zbytečně se komplikuje celý systém.*“ Momentálně si to nedokážu představit, jak si s tím školy poradí a že bude na to dostatek peněz.

- **O jaké učební obory mají vaši žáci nejvíce zájem?** Velký zájem je o kuchařské práce. Hodně se jich hlásí na běžná učiliště, kam se hlásí děti z běžných základních škol. Někteří mají vysoké cíle, například stát se automechanikem. Tam je velká neúspěšnost, protože je to náročnější učební obor. „*Takže asi vedou kuchařské práce a strojírenské práce – obrábění kovů.*“
- **Jak by podle vás mělo vypadat vzdělávání těchto dětí do budoucnosti?**
Speciální školství bylo u nás dobře zformované a k tomu bychom se měli vrátit. Je to spíše hodně o lidech. Je třeba také správně nastavit doporučení speciálně pedagogických poraden. Zvýšit jejich pružnost a rychlost v diagnostice a ve vypracování zpráv. Více by se také měli zapojit rodiči, protože mají odpovědnost za vzdělávání svých dětí.

3. Legislativa

- **Jak vnímáte současnou legislativu?**
Jestli je legislativa dostatečná - nedokážu posoudit, protože nejsem právník. Podle současné legislativy jsme se doposud dobře orientovali. Nová vyhláška má přes 80 stran. Nevím, zda je to dobře. Je to dokument, který je strašně komplikovaný, podrobný má příliš právnických obrátů. Člověk se v tom ztrácí.
- **Jak by měla vypadat do budoucnosti?**
Do budoucnosti bychom se měli spíše vrátit k tomu, co jsme si vybudovali. „*Speciální pedagogika byla u nás dobře zformovaná.*“ To co se děje v současné době je zakázka z Evropské unie a Štrasburského soudu, proto co bylo, dobře vymyšlené se teďka vlastně popírá a ruší.

4. Integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti

- **Jak vnímáte současný trend začleňování osob s touto diagnózou do společnosti?**

Vnímám to pozitivně. Občas se vyskytnou negativní reakce, ale v podstatě děti, které k nám chodí, nepocítují žádné problémy, až na výjimky ze svého prostředí, ve kterém se pohybují. Vůbec si nepřipadají jako postižení, ba naopak mají často nadhodnocené sebevědomí.

- **Co by pomohlo, aby společnost lépe přijímala tyto jedince mezi sebe?**

Větší osvěta a možná také zvýšení prestiže škol praktických a speciálních. Zbořit mýty jako jsou například: 1. chodit do základní školy praktické je pro dnešní společnost ostuda 2. chodí tam pouze „Romové“. Bylo by dobré, kdyby se společnost dozvěděla, jak to v takové škole chodí a jak jim velice pomáháme. Dále by mělo dojít ke změně obrazu v médiích na tuto problematiku.

4.5.2 Polostrukturovaný rozhovor B

Rozhovor s paní B proběhl v úterý 1. března od 12:00 v Českém Dubě. Paní B si udělala čas a souhlasila se zveřejněním svých zkušeností a názorů v oblasti vzdělávání dětí s mentálním postižením. Byla velmi příjemná, vstřícná a otevřená. Po vzájemném představení jí byly vysvětleny důvody k vytvoření této práce. Rozhovor byl nahráván. Otázky byly rozděleny do oblastí, se kterými byla respondentka předem seznámena.

Paní B:

1. Demografické údaje

Věk: 46 let

Délka praxe v této oblasti: 22 let

Oblast: vzdělávání, speciální třída v běžné základní škole, speciální pedagog

2. Vzdělávání

- **Kolik dětí s lehkou a středně těžkou mentální retardací je vzděláváno ve vaší speciální třídě při běžné základní škole?**

V mé třídě je 1 žák s lehkým mentálním postižením, který je vzděláván podle osnov školy praktické a 5 žáků se středně těžkým mentálním postižením, kteří jsou vzdělávány podle osnov školy speciální.

- **Je dostatečná síť speciálních tříd při běžné základní škole u nás?**

„*Já bych řekla, že to pokrývá potřebu.*“ V současnosti je trendem mít speciální třídy, ale často jsou v jiných budovách. Škol jako je naše, kde speciální třídy jsou ve stejné budově jako běžné třídy, je jich méně, ale přibývají.

- **Jaké výhody a nevýhody mají tyto třídy oproti školám praktickým?**

Výhody bych viděla v tom, že když jsme v jedné budově, můžeme mnoho akcí dělat společně. Ať se to týká školních činností, školních akcí i mimoškolních aktivit. Mnohem častěji přijdou naše děti do kontaktu s dětmi z běžné základní školy, než děti ze škol praktických.

- **Jaké výhody a nevýhody mají tyto třídy oproti běžným třídám v základní škole?**

Výhodou pro tyto děti je, že na ně nejsou kladeny tak vysoké nároky, jsou jim přizpůsobeny osnovy. Vše jde pomaleji a klidněji.

- **Jak vnímáte chystané změny v inkluzivním vzdělávání od 1. září tohoto roku?**

Zatím si to nedovedu představit, jak všechno bude fungovat z důvodu špatných zkušeností z minula. Záleží na tom, jak rychle budou fungovat školská poradenská zařízení, na kterých budou školy závislé. Již teď mám zkušenost, že poradny nestíhají.

- **O jaké učební obory mají vaši žáci nejvíce zájem?**

Je to hodně individuální. Bohužel, pro žáky z praktických škol není moc učebních oborů, ve kterých by se mohli dál vzdělávat. Nejčastěji to jsou pomocné kuchařské práce nebo zahradník.

- **Jak by podle vás mělo vypadat vzdělávání těchto dětí do budoucnosti?**

„*Já si myslím, že jenom hlupák není pro inkluzi jako takovou, ale záleží na tom, jak se to pojme, jak se to udělá.*“ Záleží na individualitě jedince, individualitě kolektivu a hlavně na finančním zázemí. Již teď máme špatné zkušenosti z praxe, kdy žádáme

na základě podložených zpráv ze školských poradenských zařízení o pedagogického asistenta. Je nám schválen, ale nejsou na něho peníze. „*Inkluze ano, ale tak, aby to všechno fungovalo pružněji a s dobrým vybavením a to jak personálním tak finančních a aby to nebylo pod nátlakem.*“ Měla by být možnost výběru.

3. Legislativa

- **Jak vnímáte současnou legislativu?**

Jako dostačující.

- **Jak by měla vypadat do budoucnosti?**

Inkluze se do budoucnosti nebráním, ale připravovaná vyhláška č. 27/2016 Sb. není dostatečně připravená.

4. Integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti

- **Jak vnímáte současný trend začleňování osob s touto diagnózou do společnosti?**

Vnímám jej pozitivně, ale chtělo by to více např.: zvýhodnit zaměstnavatele, kteří zaměstnají tyto osoby.

- **Co by pomohlo, aby společnost lépe přijímala tyto jedince mezi sebe?**

„*No lepší morálka.*“ Inkluze je jeden z důvodů, proč by bylo dobré tyto děti začlenit do hlavního vzdělávacího proudu. Hodně to samozřejmě je o zkušenostech a to jak pozitivních tak negativních, když se bude společné soužití trénovat od nejútlejšího věku, tak bude běžnějším a běžnější.

4.5.3 Polostrukturovaný rozhovor C

Rozhovor s paní C proběhl v úterý 1. března od 13:30 v Českém Dubě. Paní C si udělala čas a souhlasila se zveřejněním svých zkušeností a názorů v oblasti vzdělávání dětí s mentálním postižením. Byla velmi příjemná, vstřícná a otevřená. Po vzájemném představení jí byly vysvětleny důvody k vytvoření této práce. Rozhovor byl nahráván. Otázky byly rozděleny do oblastí, se kterými byla respondentka předem seznámena.

Paní C:

1. Demografické údaje

Věk: 79 let

Délka praxe v této oblasti: 15 let

Oblast: vzdělávání, speciální třída v běžné základní škole, asistent pedagoga

2. Vzdělávání

- **Kolik dětí s lehkou a středně těžkou mentální retardací bylo vzděláváno ve vaší speciální třídě při běžné základní škole, kde jste dělala asistentku pedagoga?**

Ve třídě bylo 9 dětí s lehkou mentální retardací. Na starost jsem měla 2 autisty.

- **Je dostatečná síť speciálních tříd při běžné základní škole u nás?**

Jejich málo, ale postupně přibývají.

- **Jaké výhody a nevýhody mají tyto třídy oproti školám praktickým?**

Výhody bych viděla v tom, že když jsme v jedné budově, můžeme dělat mnoho akcí společně. Ať se to týká školních činností, školních akcí i mimoškolních aktivit.

- **Jaké výhody a nevýhody mají tyto třídy oproti běžným třídám v základní škole?**

Výhodou pro tyto děti je, že na ně nejsou kladeny tak vysoké nároky, jsou jim přizpůsobeny osnovy. Vše jde pomaleji a klidněji.

- **Jak vnímáte chystané změny v inkluzivním vzdělávání od 1. září tohoto roku?**

Negativně. Každé dítě musí do psychologické poradny, kde odborníci navrhnou, jestli jej zařadit nebo nezařadit. „*Já bych to nechala, tak jak to je.*“ Zbytečně to stojí mnoho peněz, které by mohly být využity na pedagogické asistenty.

- **O jaké učební obory mají vaši žáci nejvíce zájem?**

Je to hodně individuální. Bohužel, pro žáky z praktických škol není moc učebních oborů, ve kterých by se mohli dál vzdělávat. Nejčastěji se jedná o pomocné kuchařské práce nebo zahradník. Záleží na dětech, jak se potom dovedou v životě uplatnit nebo jaké mají schopnosti.

- **Jak by podle vás mělo vypadat vzdělávání těchto dětí do budoucnosti?**
Nechala bych to tak, jak to je nyní. Všechno co je dobře zaběhnuté, tak se v současné době ruší.

3. Legislativa

- **Jak vnímáte současnou legislativu?**
Jako dostačující.
- **Jak by měla vypadat do budoucnosti?**
Nechala bych současnou legislativu.

4. Integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti

- **Jak vnímáte současný trend začleňování osob s touto diagnózou do společnosti?**
Vnímám jej pozitivně, ale chtělo by to více např.: zvýhodnit zaměstnavatele, kteří zaměstnají tyto osoby.
- **Co by pomohlo, aby společnost lépe přijímala tyto jedince mezi sebe?**
„Myslím si, že je to vše v lidech. Někteří se snaží pomoci, někdo se hold posmívá nebo otáčí záda. Dále změna obrazu o těchto jedincích v médiích.“

4.5.4 Polostrukturovaný rozhovor D

Rozhovor s paní D proběhl ve čtvrtek 3. března od 9:00 v Liberci. Paní D si udělala čas a souhlasila se zveřejněním svých zkušeností a názorů v oblasti vzdělávání dětí s mentálním postižením. Byla velmi příjemná, vstřícná a otevřená. Po vzájemném představení jí byly vysvětleny důvody k vytvoření této práce. Rozhovor byl pouze zapisován. Respondentka si nepřála být nahrávána. Otázky byly rozděleny do oblastí, se kterými byla předem seznámena.

Paní D:

1. Demografické údaje

Věk: 50 let

Délka praxe v této oblasti: 12 let

Oblast: zaměstnávání, organizace zaměřující na podporované zaměstnávání, sociální pracovník

2. Zaměstnávání

- **Jaký je váš názor na zaměstnávání lidí s mentálním postižením na běžném pracovním trhu?**

„Správné by to mělo být.“ Každý přeci má právo na zaměstnání na základě různých Úmluv. Nejvíce zle, v tom podle mého názoru, dělají chráněné dílny, které to zneužívají pro svůj výdělek. Zaměstnávají i lidi s lehkým mentálním postižením, kteří by mohli, pracovat na běžném pracovním trhu ve zdravém kolektivu. Dnes v zákoně o zaměstnanosti existují pouze chráněná místa. Já to rozdělují na 1. „opravdu to vypadá jako chráněná dílna, kde není poskytována asistence“ 2. „chráněné místo pro jednu osobu v běžném pracovním prostředí mezi zdravými lidmi, kde jí je poskytována asistence.“ Je to důležité hlavně pro dotace. Jinak je to strašně komplikovaný. Jsme rádi, že to někteří zaměstnavatelé chtějí vůbec zkusit. Myslím si, že chráněné dílny jako chráněné místo, bude komplikace do budoucnosti.

- **Jaký velký zájem o vaši službu – podporované zaměstnávání a možnost být zaměstnán na běžném pracovním trhu?**

Přibližně se na nás obrátí 100 lidí s handicapem za rok. Téměř u 80 z nich poskytujeme nějakou intenzivnější péči. S 50 z nich uzavíráme smlouvy o dlouhodobější podpoře. Velkým úspěchem je pro nás zaměstnat alespoň 6 lidí za rok na běžném pracovním trhu. Tito lidé tam pak zůstávají i několik let.

- **Na jakých pozicích se mohou uplatnit? Na jakých jsou nejčastěji zaměstnávány?**

Nejčastěji to jsou: pomocné práce, úklid či administrativa. Máme tu i klienta, který se stal truhlářem. Je to velmi individuální.

- **Jak velký zájem o vaši službu mají zaměstnavatelé? Jsou ochotni zaměstnat osoby s mentálním postižením?**

Zaměstnavatelé mají malé povědomí o naší službě a o zaměstnávání lidí s handicapem. Záleží na osobě a firemní kultuře. Nejvíce obdivuji malé živnostníky, kteří jsou ochotni zaměstnat naše klienty. Nejde jim o peníze, ale berou je jako sobě rovné. Někdy se také stává, že zaměstnavatel přijme našeho klienta, ale tým ho mezi sebe nepřijme. Někteří nemají jen zájem.

- **Co je třeba přizpůsobit, aby mohli lidé s mentálním postižením podat co nejlepší výkon?**

Začínají na zkráceném úvazku cca 4 hodiny. Později se mohou hodiny navyšovat, podle toho jak bude schopen to zvládnout. Je to hodně individuální. Záleží na typu práce, kterou vykonávají. My jim poskytujeme asistenta, který je s ním na pracovišti a pomáhá mu najít co nejjednodušší a nejefektivnější cestu. Asistent komunikuje se zaměstnavatelem, co je potřeba změnit, jak komunikovat apod. Asistence může trvat půl roku, ale třeba i 2 roky podle potřeby.

- **Co by se mělo změnit do budoucnosti?**

Určitě by se měla změnit legislativa, aby více motivovala lidi s handicapem pracovat. Vytvořit celostátní databázi firem, které jsou ochotni zaměstnat lidi s handicapem.

3. Legislativa

- **Jak vnímáte současnou legislativu?**

Současná legislativa je nedostačující. Nemotivuje lidi pracovat.

- **Jak by měla vypadat do budoucnosti?**

Měla by více motivovat být zaměstnán. Byla jsem v Portugalsku, kde to mají tak, že mzda je vyšší než invalidní důchod, který se při nástupu do zaměstnání zastaví a člověk pobírá normální mzdu.

4. Integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti

- **Jak vnímáte současný trend začleňování osob s touto diagnózou do společnosti?**

Vnímám jej pozitivně a chtělo by to více např.: zvýhodnit zaměstnavatele, kteří zaměstnávají tyto osoby.

- **Co by pomohlo, aby společnost lépe přijímala tyto jedince mezi sebe?**

Větší osvěta. Podle mě je to změna mezigenerační. Je to hodně o motivaci chci/nechci.

4.5.5 Polostrukturovaný rozhovor E

Rozhovor s paní E proběhl ve čtvrtek 3. března od 11:00 v Liberci. Paní E si udělala čas a souhlasila se zveřejněním svých zkušeností a názorů v oblasti vzdělávání dětí s mentálním postižením. Byla velmi příjemná, vstřícná a otevřená. Po vzájemném představení jí byly vysvětleny důvody k vytvoření této práce. Rozhovor byl nahráván. Otázky byly rozděleny do oblastí, se kterými byla respondentka předem seznámena.

Paní E:

1. Demografické údaje

Věk: 33 let

Délka praxe v sociální oblasti: 18 let

Oblast: zaměstnávání, chráněná dílna, sociální pracovník

2. Zaměstnávání

- **Kolik osob s handicapem máte zaměstnáno v chráněné dílně?**

Se zdravotním postižením máme aktuálně 61 zaměstnanců. Máme zaměstnány i jedince s lehkým mentálním postižením.

- **Na jakých pozicích jsou osoby s mentálním postižením zaměstnány?**

Nejčastěji to jsou: uklízeči, zahradníci, pracovníci v řemeslné výrobě a prodavači.

- **Jaké výhody a nevýhody mají chráněné dílny oproti běžnému zaměstnavateli?**

Máme výhodu oproti zaměstnavateli, že dostáváme finanční prostředky od úřadu práce na mzdy zdravotně postiženým zaměstnancům. Nevýhodou chráněných dílen

je to, že my tu pracujeme s nízkokvalifikovanou pracovní silou. Nevýhodu vidím také v tom, že nemáme žádné výhody oproti běžným zaměstnavatelům, kteří zaměstnávají zdravé zaměstnance. Další nevýhodu „spatřuji v narovnání minimální mzdy, protože pak z našeho pohledu je to o tom, že pak musíme zrušit statut invalidních důchodů, protože invalidní důchody jsou o tom, že jsou přidělovány na základě poklesu pracovní výkonnosti a v tu danou chvíli pokud se bude dál narovnávat minimální mzda, tak si troufám, říct, že osoby s těžším zdravotním postižením nenajdou do budoucna pracovní uplatnění ani na chráněném trhu práce.“

- **Je dostatek chráněných dílen u nás?**

Nejsem schopná hodnotit. Myslím si, že alespoň tady v Liberci je chráněných dílen poměrně dost.

- **Kam by do budoucna měli chráněné dílny směřovat?**

Z našeho hlediska by měly být chráněné dílny užitečné. V dnešní době v žádném případě neuživíte lidi na výrobě výrobků z keramiky či z dalších materiálů. Je to pouze doplňková činnost. Museli jsme se zaměřit opravdu na služby, které budou prospěšné pro společnost např.: úklidy, zahrady atd.

3. Legislativa

- **Jak vnímáte současnou legislativu?**

Jako dostačující.

- **Jak by měla vypadat do budoucna?**

Vytvořit jednotnou terminologii. „Hrátky s terminologií mě už nebaví.“

4. Integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti

- **Jak vnímáte současný trend začleňování osob s touto diagnózou do společnosti?**

Vnímám jej pozitivně, ale ne za každou cenu jako třeba současně diskutovaná inkluze.

- **Co by pomohlo, aby společnost lépe přijímala tyto jedince mezi sebe?**

Větší osvěta veřejnosti jako taková, aby se společnost dozvěděla, že i lidé s handicapem jsou schopni pracovat.

4.5.6 Polostrukturovaný rozhovor F

Rozhovor s paní F proběhl v pátek 4. března od 10:00 v Turnově. Paní F si udělala čas a souhlasila se zveřejněním svých zkušeností a názorů v oblasti vzdělávání dětí s mentálním postižením. Byla velmi příjemná, vstřícná a otevřená. Po vzájemném představení jí byly vysvětleny důvody k vytvoření této práce. Rozhovor byl pouze zapisován. Respondentka si nepřála být nahrávána. Otázky byly rozděleny do oblastí, se kterými byla předem seznámena.

Paní F:

1. Demografické údaje

Věk: 56 let

Délka praxe v sociální oblasti: 16 let

Oblast: bydlení, organizace zaměřující se na samostatné podporované bydlení, sociální pracovník

2. Bydlení

- **Jak vnímáte současnou podobu služby – podporované samostatné bydlení?**
Je to nová služba a velmi potřebná. V budoucnu by měla být více využívána, protože člověk může žít ve svém přirozeném prostředí.
- **Kolik osob s handicapem využívá službu podporované samostatné bydlení?**
V současnosti službu využívá 15 lidí. Z toho 2 jedinci s lehkým mentálním postižením a 13 s duševním onemocněním.
- **Jak velký zájem je o tuto službu?**
Zájem je nižší. Největší zájem mají lidé s duševním onemocněním.
- **Je dostatečně rozšířená tato služba?**
Není dostatečná. My jsme jediní, kdo tuto službu na Semilsku poskytuje.
- **Jaké výhody má oproti chráněnému bydlení?**
Určitě je levnější.
- **Jaká je informovanost o této službě, alespoň tady v Turnově?**
Jak jsem říkala: služba je nová, tak informovanost je nižší.

- **Kam by se do budoucna měla vyvíjet?**

Určitě by se měla do budoucna rozšiřovat i z důvodu chystané transformace psychiatrie, kdy budou lidé propuštěni z psychiatrie a budou pouze docházet do Center duševního zdraví. Záleží hlavně na tom, kdo je bude provozovat a zda bude dostatek financí.

3. Legislativa

- **Jak vnímáte současnou legislativu?**

Je dostatečná, má svůj paragraf v zákoně o sociálních službách.

- **Jak by měla vypadat do budoucna?**

Nebylo zodpovězeno.

4. Integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti

- **Jak vnímáte současný trend začleňování osob s touto diagnózou do společnosti?**

Vnímám jej pozitivně. Dnes již jsou osoby s mentálním postižením ve společnosti přijímány na rozdíl od osob s duševním postižením.

- **Co by pomohlo, aby společnost lépe přijímala tyto jedince mezi sebe?**

Větší informovanost občanů. Změna pohledu médií.

4.6 Analýza výsledků výzkumu

Demografické údaje

Demografické údaje všech respondentek jsou pro větší přehlednost zpracovány v tabulce č. 1

Tabulka č. 1 Demografické údaje respondentek

Respondentky	Věk	Délka praxe	Oblast
Paní A	55 let	32 let	vzdělávání
Paní B	46 let	22 let	vzdělávání
Paní C	79 let	15 let	vzdělávání
Paní D	50 let	12 let	zaměstnávání
Paní E	33 let	18 let	zaměstnávání
Paní F	56 let	16 let	bydlení

Jak vnímají a hodnotí speciální pedagogové integraci osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací skrze vzdělávání?

- *Jaký názor máte na současnou podobu vzdělávání žáků a studentů s lehkou mentální retardací a se středně těžkou mentální retardací?*

Na tuto otázku respondentky odpověděly, že současné vzdělávání žáků s touto diagnózou je dostačující. Vzdělávají se nejčastěji ve školách praktických a speciálních, případně ve speciálních třídách v běžné základní škole, či ve speciálních třídách na odloučeném pracovišti základní školy. Zde jsou na ně kladeny nižší nároky, osnovy jsou jim přizpůsobeny podle potřeb a hlavně jsou vyučovány v klidnějším prostředí oproti běžným třídám základní školy.

Speciální třídy v běžné základní škole mají velkou výhodu oproti speciálním třídám na odloučeném pracovišti a školám praktickým a speciálním v tom, že se jejich děti setkávají více s tzv. zdravými dětmi např.: o přestávkách, na školním obědě, ve školní družině či klubu, ale také při různých školních akcích a mimoškolních

aktivitách, což více napomáhá k jejich socializaci a včlenění se do běžné populace. Děti z běžných tříd se učí, že mezi námi jsou i jedinci odlišní, kteří občas potřebují pomoc.

Po ukončení základního vzdělání mohou tito žáci pokračovat na běžném učebním oboru s výučním listem, na který se hlásí i žáci z běžných základních škol, nebo mohou pokračovat na střední odborné škole pro zdravotně znevýhodněné, či v praktické škole dvouleté, nebo jednoleté. Největší zájem mají o kuchařské práce, strojírenské práce – obrábění kovů či zahradnické práce.

- *Jaký je váš názor na inkluzivní vzdělávání, které by mělo platit od 1. září tohoto roku?*

Všechny respondentky z oblasti vzdělávání se shodly na tom, že současné připravované inkluzivní vzdělávání žáků a studentů platné od 1. září tohoto roku není dobře připravené. Není možné si myslet, že se najednou od září objeví velké množství asistentů pedagogů, kteří budou potřební při tak velké inkluzi, když doposud jich je nedostatek. Dále podle respondentek není zcela jasné, zda na vše bude dostatek financí.

Respondentky nejsou proti inkluzivnímu vzdělávání jako takovému, ale proti současné připravované podobě. Inkluzivní vzdělávání ano, ale jako možnost ne povinnost.

- *Jak by podle vás mělo vypadat vzdělávání žáků a studentů s lehkou mentální retardací a se středně těžkou mentální retardací do budoucnosti?*

Z odpovědí respondentek vyplývá, že bychom se měli v budoucnosti spíše navrátit ke kořenům speciální pedagogiky, která byla u nás dobře zformovaná, než vymýšlet něco nového podle požadavků a zakázek Evropské unie a Štrasburského soudu.

Dále by se měly vytvořit podmínky tak, aby vše fungovalo pružněji a s dobrým vybavením a to jak personálním tak finančním.

Jak vnímají a hodnotí sociální pracovníci integraci osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací skrze zaměstnávání?

- *Jak byste zhodnotily současné zaměstnávání osob s lehkou mentální retardací a se středně těžkou mentální retardací?*

Osoby s handicapem mohou dnes pracovat na běžném i na chráněném pracovním trhu. Přesto se respondentky z obou pracovních trhů shodly na tom, že systém zaměstnávání těchto osob je pro zaměstnavatele poměrně komplikovaný.

Na běžném pracovním trhu se nejčastěji uplatňují na pozicích: pomocné práce, úklid, či administrativa, ale je to velmi individuální. Jako největší problém zaměstnávání osob s handicapem na běžném pracovním trhu respondentka z podporovaného zaměstnávání vnímá to, že zaměstnavatelé mají malé povědomí o této možnosti, a také jejich nezájem a neochota alespoň zkusit zaměstnat tyto osoby na určitou dobu.

Na chráněném pracovním trhu se uplatňují podle toho, na co se firmy s více jak 50 % chráněnými místy, tzv. chráněné dílny, zaměřují. Podle respondentky se jejich zaměstnanci nejvíce uplatňují jako uklízeči, zahradníci, pracovníci v řemeslné výrobě nebo prodavači.

- *Jak by podle vás mělo vypadat zaměstnávání osob s lehkou mentální retardací a osob se středně těžkou mentální retardací do budoucnosti?*

Obě respondentky se shodly na tom, že v oblasti zaměstnávání osob s handicapem musí nastat nějaké změny, ale neshodly se jaké. Jedna respondentka preferuje, aby byly zaměstnávány na běžném pracovním trhu, proto by se měla zvýšit motivovanost osob s handicapem pracovat a to tím, že by mzda byla vyšší než invalidní důchod, který po nástupu do zaměstnání by byl pozastaven. Dále by se měla vytvořit celostátní databáze firem, které jsou ochotny zaměstnat osoby s handicapem a byly by zvýhodněny oproti firmám, které tyto osoby nezaměstnávají. Druhá respondentka si myslí, že by se měly více zvýhodnit tzv. chráněné dílny, neboli firmy, které zaměstnávají více jak 50 % osob s handicapem na chráněném pracovním místě oproti ostatním firmám, aby byly schopny i nadále zaměstnávat osoby s těžším typem postižení.

Jak vnímají a hodnotí sociální pracovníci integraci osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací skrze bydlení?

- *Jak byste zhodnotily současné možnosti bydlení osob s lehkou mentální retardací a se středně těžkou mentální retardací?*

Dle respondentky je v současné době dobře rozvinuté především chráněné bydlení, kde žijí ve skupince, ale pomalu se rozvíjí služba Podpora samostatného bydlení, která umožňuje osobám s handicapem, nejen osobám s lehkou či se středně těžkou mentální retardací žít s jejich podporou nadále ve svém přirozeném prostředí.

- *Jak by podle vás mělo vypadat bydlení osob s lehkou mentální retardací a osob se středně těžkou mentální retardací do budoucnosti?*

Pokud opravdu chceme tyto lidi úplně začlenit do společnosti, měli bychom se do budoucna více zaměřit na rozšíření služby Podpora samostatného bydlení.

- *Jakou roli v oblasti bydlení osob s lehkou mentální retardací a osob se středně těžkou mentální retardací, by měla hrát služba: Podpora samostatného bydlení?*

V současné době je služba Podpora samostatného bydlení podle respondentky službou novou, postupně se rozvíjející. Má do budoucnosti velký potenciál, protože napomáhá lidem s handicapem, nejen osobám s lehkou či se středně těžkou mentální retardací žít doma ve svém přirozeném prostředí.

Napomáhá současná legislativa v jednotlivých oblastech k celkovému začlenění jedinců s diagnózou lehké mentální retardace nebo s diagnózou středně těžké mentální retardace?

- *Jak vnímáte současnou legislativu, je podle vašeho názoru dostatečná?*

Všechny respondentky z oblasti vzdělávání se shodly na tom, že současný školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se specifickými potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných jako dostačující. Podle jejich názoru současná legislativa dostatečně chrání zájmy dítěte i se specifickými potřebami, právo na vzdělání všech bez rozdílu a také před jakoukoliv diskriminací.

Na vyhlášku č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se specifickými potřebami, která nabude účinnost od 1. září tohoto roku se dívají skepticky. Podle nich je nová vyhláška příliš dlouhá, nepřehledná a obsahuje příliš právnických obrátů.

V oblasti zaměstnávání se respondentky neshodly na tom, jestli je legislativa dostatečná či nikoliv. Respondentka, která se zabývá podporovaným zaměstnáváním, neboli zaměstnávání osob s handicapem na běžném pracovním trhu si myslí, že je nedostačující. Nemotivuje lidi s handicapem pracovat a to by se podle jejího názoru mělo změnit. Respondentka, která se věnuje zaměstnávání osob s handicapem na chráněném pracovním trhu si myslí, že je dostačující.

V oblasti bydlení je podle respondentky legislativa dostatečná, protože všechny typy služeb týkající se bydlení osob s handicapem, nejen osob s lehkou či se středně těžkou mentální retardací mají svůj paragraf v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

- *Jak by podle vašeho názoru měla vypadat legislativa v budoucnosti?*

Legislativa v oblasti vzdělávání žáků a studentů s handicapem, nejen žáků a studentů s lehkou či se středně těžkou mentální retardací, by se měla v budoucnosti spíše zaměřit na podporu Pedagogicko-psychologických poraden a Speciálně-pedagogických center. Respondentky se také shodly na tom, že bychom se měli vrátit ke kořenům speciální pedagogiky, která byla u nás dobře zformovaná a nejednali na základě zakázek z Evropské unie a Štrasburského soudu.

Legislativa v oblasti zaměstnávání osob s handicapem, nejen osob s lehkou či se středně těžkou mentální retardací, by podle respondentek měla zvýhodnit zaměstnavatele, kteří zaměstnávají tyto osoby. Dále by se podle respondentky z podporovaného zaměstnávání měla zvýšit motivovanost těchto osob pracovat. Např.: mzda by byla podstatně vyšší, než mají invalidní důchod, který by jim při nástupu do zaměstnávání pozastaven po dobu co budou zaměstnány. Podle respondentky z tzv. chráněné dílny, by se měli více zvýhodnit firmy, které zaměstnávají více jak 50 % lidí s handicapem neboli tzv. chráněné dílny od ostatních firem.

Spíše než měnit legislativu v oblasti bydlení, by se podle respondentky tyto služby měly do budoucna rozšířit, aby lidé s handicapem převážně lidé s duševním onemocněním nemuseli trávit svůj život po ústavech.

Jak vnímají a hodnotí současný trend začleňování osob s diagnózou lehká mentální retardace nebo středně těžká mentální retardace do společnosti?

- *Jak vnímáte současný trend začleňování osob s diagnózou lehká mentální retardace nebo středně těžká mentální retardace do společnosti?*

Současný trend začleňování osob s handicapem, nejen osob s lehkou či se středně těžkou mentální retardací do společnosti, vnímají všechny dotázané pozitivně, ale jedním dechem dodávají: „ne za každou cenu.“

- *Co by podle vás pomohlo k tomu, aby společnost více mezi sebe přijímala jedince s lehkou mentální retardací, či jedince se středně těžkou mentální retardací?*

Všechny respondentky se shodly na tom, že je potřeba větší osvěta veřejnosti, změna pohledu médií na tuto problematiku a také zvýšit prestiž základních škol praktických a speciálních. Dále zbořit mýty, které o nich kolují ve společnosti, jako je např.: 1. chodit do základní školy praktické a speciální je ostuda, 2. do školy praktické a speciální chodí pouze „Romové“.

4.7 Závěry šetření

Z šetření vyplývá, že z pohledu pracovníků jsou již dnes jedinci s mentální retardací převážně s lehkou či se středně těžkou více přijímáni společností než v minulosti. Samozřejmě je, ale potřeba stále na tom pracovat. Informovanost občanů o této problematice není nikdy dostatečná. Je i nadále potřeba společnosti připomínat, že lidé s postižením jsou stejní jako ostatní. Pro lepší začleňování těchto lidí do společnosti je třeba, aby svůj pohled na tuto problematiku změnila především média. Z šetření totiž vyplynulo, že média často ukazují tyto jedince, jak dělají výrobky z keramiky nebo z jiných materiálů, což je v dnešní době pro většinu z nich okrajovou záležitostí. Tím tuto problematiku dosti zkreslují. Na základě těchto dezinformací si veřejnost, která nemá vlastní zkušenost s těmito jedinci, vytváří obrázek, který neodpovídá realitě. Proto se dnes tolik mluví o inkluzivním vzdělávání, které má platit od 1. září tohoto roku.

Vzdělávání dětí, nejen s diagnózou lehké mentální retardace či středně těžké mentální retardace je základ pro budoucí život a jejich fungování ve společnosti. V současné době se v oblasti vzdělávání žáků a studentů se specifickými potřebami hodně diskutuje o tzv. inkluzivním vzdělávání, neboli vzdělávání těchto žáků a studentů v běžném vzdělávacím proudu. Na tuto diskuzi se dívají pracovníci podle průzkumu s odstupem. Jejich názor je takový, že není možné všechny tyto děti za každou cenu vzdělávat v tomto vzdělávacím proudu. Naše školství není připravené na vzdělávání těchto dětí. Může se tedy stát, že místo pomoci a větší socializace těchto dětí dojde k přesnému opaku. Tyto děti budou vyčleňovány z kolektivu např.: z důvodu toho, že jsou pomalejší, potřebují více času na pochopení látky a větší péči. Nedojde tak k rozvíjení jejich sociálních dovedností a případné začlenění těchto jedinců do společnosti bude do budoucna větší problém než je dnes. Z šetření v oblasti vzdělávání žáků a studentů s diagnózou lehké mentální retardace a středně těžké mentální retardací tedy vyplývá: inkluze ano, ale přistupovat k ní velmi individuálně. Zohledňovat všechny aspekty jako např.: jedinečnost dítěte, rozsah postižení, doporučení Pedagogicko-psychologický poraden a Speciálních pedagogických center a samozřejmě rozhodnutí rodičů. Dále z šetření vyplynulo, že by se zákonodárci měli více zaměřit na to, aby bylo více financí na speciální školství, zvýšila se prestiž

základních škol praktických a speciálních, diagnostika a vypracovávání zpráv Pedagogicko-psychologických poraden a Speciálně-pedagogických center, aby byla rychlejší a pružnější, než na tak mohutnou inkluzi. Podle respondentek bychom se měli vrátit k základům speciální pedagogiky, která podle jejich názoru byla u nás dobře zformovaná a nejednat na základě zakázek Evropské unie a Štrasburského soudu.

Aby mohli jedinci s mentální retardací převážně s lehkou či středně těžkou žít jako ostatní lidé, je důležité nejen jejich vzdělání, ale také mít možnost být zaměstnán a bydlet podle svého rozhodnutí.

Z šetření vyplynulo, že všichni zastávají názor, že je správné, aby tito lidé mohli pracovat jako ostatní. Všichni mají právo na zaměstnání bez rozdílu, což je ukotveno v jednotlivých mezinárodních dokumentech týkající se lidských práv, které jsme, jako Česká republika ratifikovaly. Právo na zaměstnání bez jakékoliv diskriminace najdeme i v Listině základních práv a svobod České republiky. Z toho tedy vyplývá, že i lidé s lehkou a se středně těžkou mentální retardací mají právo na zaměstnání. Z šetření také vyplynulo, že v současné době zaměstnávání osob s handicapem, nejen s lehkou a středně těžkou mentální retardací je poměrně složitým systémem hlavně pro zaměstnavatele. Bylo by vhodné, aby zákonodárci zjednodušili zaměstnávání těchto osob a zvýhodnili zaměstnavatele, kteří tyto osoby zaměstnávají. Dali podnět k vytvoření celostátní databáze firem, které jsou ochotny tyto lidi zaměstnávat. Dále by bylo dobré vytvořit zvlášť podmínky pro zaměstnávání osob s handicapem na běžném pracovním trhu, kde by mzda byla vyšší než invalidní důchod, který by byl při nástupu do zaměstnání pozastaven a pro zaměstnávání osob s handicapem na chráněném pracovním trhu, kde jsou zaměstnávání především lidé s těžším typem postižení, kteří mají velmi snížené pracovní schopnosti a nejsou schopni svým výkonem dosáhnout ani na minimální mzdu. V současné době mají firmy, které zaměstnávají více jak 50 % osob s handicapem tzv. chráněné dílny pocit, že nejsou konkurence schopny ostatním firmám, které zaměstnávají převážně zdravé zaměstnance, a tím pádem se bojí o svoji budoucnost a budoucnost osob s těžším typem postižení, kteří chtějí pracovat.

Lidé s lehkou případně i se středně těžkou mentální retardací mají v oblasti bydlení v současné době tyto možnosti: chráněné bydlení, či bydlení s podporou rodiny. Již dnes se však rozvíjí služba Podpora samostatného bydlení, která těmto lidem nabízí

žít ve svém přirozeném prostředí za jejich podpory. V rámci šetření se došlo k závěru, že tato služba má velký potenciál z důvodu toho, že umožňuje žít lidem s handicapem, nejen lidem s lehkou či středně těžkou mentální retardací ve svém přirozeném prostředí, ale zároveň je mnohem levnější než chráněné bydlení.

Na závěr se zaměřím na otázku: Napomáhá současná legislativa v jednotlivých oblastech k celkovému začlenění jedinců s diagnózou lehké mentální retardace nebo s diagnózou středně těžké mentální retardace? Z mého šetření vyplývá, že současná legislativa spíše umožňuje začleňování těchto osob do společnosti, než aby přímo aktivně napomáhala. Vše je pouze o výkladu legislativy a přístupu jednotlivých lidí k těmto osobám.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala problematikou: jedinec s mentální retardací ve společnosti, aneb integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací do společnosti v oblastech: vzdělávání, zaměstnávání a bydlení. V úvodu práce jsou vytyčeny cíle, kterých mělo být dosaženo. V rovině teoretické se jedná o zmapování problematiky integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací v oblastech: vzdělávání, zaměstnávání a bydlení. V rovině výzkumné si tato práce kladla za cíl zjistit, jak vnímají a hodnotí tuto problematiku sociální pracovníci a speciální pedagogové v jednotlivých oblastech, prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru.

První kapitola obsahuje pojednání o problematice mentální retardace, o příčinách, klasifikaci a charakteristice jednotlivých stupňů podle MKN – 10. revize.

Druhá kapitola se zabývá lidskými právy v nejdůležitějších mezinárodních dokumentech, jako jsou: Versailleská mírová smlouva, Charta Organizace spojených národů, Všeobecná deklarace lidských práv, Úmluva o právech dítěte, či Charta základních práv Evropské unie a na práva a jejich aplikace pro zkvalitnění života osob s mentální retardací.

Třetí kapitola je zaměřena na problematiku integrace osob s touto diagnózou. Na začátku této kapitoly jsou vymezeny základní pojmy: integrace, segregace, asimilace a inkluze, které jsou pro tuto kapitolu stěžejní. Dále se tato kapitola zabývá postojem společnosti k postižení v historii, základním a středním vzděláváním žáků s lehkou a středně těžkou mentální retardací, zaměstnáváním osob s touto diagnózou a jejich možnostmi bydlení.

Čtvrtá kapitola obsahuje empirickou část. Zde jsou vytyčeny: cíl výzkumu, výzkumné a tazatelské otázky, hlavní výzkumná strategie a technika výzkumu, výzkumný soubor, průběh výzkumu. Dále je provedena prezentace dat, analýza dat a v závěrečné podkapitole je vyvozen závěr výzkumu.

Cíl bakalářské práce, jak v rovině teoretické, tak praktické byl splněn.

Z šetření vyplývá, že z pohledu pracovníků jsou již dnes jedinci s mentální retardací převážně s lehkou či se středně těžkou více přijímáni společností než v minulosti. Samozřejmě je, ale potřeba stále na tom pracovat. Informovanost občanů o této problematice není nikdy dostatečná. Je i nadále potřeba společnosti připomínat, že lidé s postižením jsou stejní jako ostatní. Pro lepší začleňování těchto lidí do společnosti je třeba, aby svůj pohled na tuto problematiku změnila především média. Z šetření totiž vyplynulo, že média často ukazují tyto jedince, jak dělají výrobky z keramiky nebo z jiných materiálů, což je v dnešní době pro většinu z nich okrajovou záležitostí. Tím tuto problematiku dosti zkreslují. Na základě těchto dezinformací si veřejnost, která nemá vlastní zkušenost s těmito jedinci, vytváří obrázek, který neodpovídá realitě. Proto se dnes tolik mluví o inkluzivním vzdělávání, které má platit od 1. září tohoto roku.

Teoretický přínos této práce je v tom, že se snaží o ucelení problematiky integrace osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací, o zmapování jednotlivých možností, které mají osoby s touto diagnózou v jednotlivých oblastech: vzdělávání, zaměstnávání a bydlení. Praktický přínos této práce je v tom, že se snaží prezentovat názory samotných sociálních pracovníků a speciálních pedagogů na tuto problematiku. Jak oni sami vnímají debaty ohledně začleňování jedinců s touto diagnózou do společnosti.

Během šetření vyplynulo, že by bylo dobré udělat průzkum, jak jednotliví lidé vnímají debatu o inkluzivním vzdělávání, jaký na to mají názor a zda jsou pro nebo proti inkluzivnímu vzdělávání.

Seznam použité literatury:

BENDOVIÁ, Petra a Pavel ZIKL. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 140 s. ISBN 978-80-247-3854-3.

BRYCHNÁČOVÁ, Eva a Marie MÁLKOVÁ. *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální: RVP ZŠS*. 1. vyd. Praha: VÚP, 2008, 110 s. ISBN 978-80-87000-25-0.

ČERNÁ, Marie. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008, 222 s. ISBN 978-80-246-1565-3.

DOLEJŠÍ, Mojmir. *K otázkám psychologie mentální retardace*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1973, 183 s.

EDGERTON, Robert B. *Mental retardation*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1979. ISBN 0674568869.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, 205 s. ISBN 978-80-7387-014-0.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

JEŘÁBEK, Jaroslav. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením RVP ZV - LMP*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2005, 126, 92 s. ISBN 80-87000-02-1.

ed. PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006, 404 s. ISBN 80-7315-120-0.

LANGER, Stanislav. *Mentální retardace: etiologie, diagnostika, profesiografie, výchova*. 3. přeprac. vyd. Hradec Králové: Kotva, 1996, 273 s. ISBN 80-900254-8-x.

LEČBYCH, Martin. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 248 s. ISBN 978-80-244-2071-4.

- MICHALÍK, Jan. *Škola pro všechny, aneb, Integrace je když--*. Vsetín: ZŠ Integra, 2002, 55 s. ISBN 80-238-9885-x.
- MONATOVÁ, Lili. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, 85 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-60-5.
- MÜLLER, Oldřich. *Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami v běžné škole*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 289 s. ISBN 80-244-0231-9.
- MÜLLER, Oldřich. *Lehká mentální retardace v pedagogickopsychologickém kontextu*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 87 s. ISBN 80-244-0207-6.
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001, 98 s. ISBN 80-211-0372-8.
- NOLEN-HOEKSEMA, Susan. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Vyd. 3., přeprac. Praha: Portál, 2012, 884 s. ISBN 978-80-262-0083-3.
- PIPEKOVÁ, Jarmila. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Vyd. 1. Brno: MSD, 2006, 208 s. ISBN 80-86633-40-3.
- SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. ISBN 978-80-247-1733-3.
- SOBEK, Jiří. *Práce s rizikem v sociálních službách: [příručka pro zaměstnance a poskytovatele sociálních služeb]*. 1. vyd. Praha: Portus Praha, 2010. ISBN 978-80-254-6889-0.
- ŠELNER, Ivo. *Fenomén člověk s postižením*. Vyd. 1. Olomouc: Caritas - Vyšší odborná škola sociální Olomouc, 2012, 217 s. ISBN 978-80-87623-06-0.
- ŠÍŠKA, Jan. *Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 100 s. ISBN 80-246-0992-4.
- ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 4., přeprac. Praha: Portál, 2011, 221 s. ISBN 978-80-7367-889-0.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TITZL, Boris. *Postižený člověk ve společnosti: hledání počátků*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1998, 120 s. ISBN 80-86039-30-7.

TOMICKÁ, Václava. *Vybrané kapitoly k integraci ve školství*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, 2000, 24 s. ISBN 80-7083-381-5.

VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. *Mentální postižení: v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním kontextu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 349 s. ISBN 978-80-247-3829-1.

VALENTA, Milan a Oldřich MÜLLER. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika]*. 2. vyd. Praha: Parta, 2004, 443 s. ISBN 80-7320-063-5.

VÁGNEROVÁ, Marie, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Stanislav ŠTECH. *Psychologie handicapu*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999, 230 s. ISBN 8071849294.

VÍTKOVÁ, Marie. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2004a, 463 s. ISBN 80-7315-071-9.

VÍTKOVÁ, Marie. *Otázky speciálně pedagogického poradenství*. 2. vyd. Brno: MSD, 2004b. 261 s. ISBN 80-86633-23-3.

BRYCHNÁČOVÁ, Eva a Marie MÁLKOVÁ. *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola dvouletá RVP PRS II*. 1. vyd. Praha: VÚP, 2009 [on-line]. [cit. 25. 1. 2016] Dostupné z: <http://www.ovecka.eu/dvouletaprakticka.pdf>

BRYCHNÁČOVÁ, Eva a Marie MÁLKOVÁ. *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola jednoletá RVP PRS I*. 1. vyd. Praha: VÚP, 2009 [on-line]. [cit. 25. 1. 2016] Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_-_PRS_-I.pdf

JEŘÁBEK, Jaroslav. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání RVP ZV*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2013 [on-line]. [cit. 25. 1. 2016] Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/318/>

RYTMUS o. s. Podporované zaměstnávání [online]. c. 2009 [cit. 19. 7. 2015].
Dostupné z: http://www.rytmus.org/podporovane_zamestnavani

Sdružení Drak. *Chráněné dílny* [online]. [cit. 4. 9. 2015].
Dostupné z: <http://www.sdruzenidrak.org/cs/chranene-dilny/>

Společenství DOBROMYSL. *Bydlení pro lidi s MP* [online]. c. 2002 [cit. 6. 9. 2015].
Dostupné z: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=37>

Společenství DOBROMYSL. *Právo a lidé s postižením* [online]. [cit. 16. 7. 2015].
Dostupné z: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=481>

Společenství DOBROMYSL. *Zaměstnávání lidí s mentálním postižením* [online]. c. 2002. [cit. 4. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=47>

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Vládní výbor pro zdravotně postižené občany* [online]. [cit. 19. 7. 2015]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/vvzpo/uvod-vvzpo-17734/>

Vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných [on-line]. [cit. 25. 1. 2016]
Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-73>

Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních [on-line]. [cit. 25. 1. 2016]
Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod [on-line]. [cit. 6. 9. 2015]
Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách [on-line]. [cit. 6. 9. 2015]
Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti [on-line]. [cit. 4. 9. 2015]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [on-line]. [cit. 25. 1. 2016]
Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Seznam použitých zkratek

CNS	Centrální nervová soustava
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
IVP	Individuální vzdělávací plán
MKN10	Mezinárodní klasifikace nemocí 10. Revize
Např.	Například
OSN	Organizace spojených národů
RVP PRŠ I	Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola jednoletá
RVP PRŠ II	Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání praktická škola dvouletá
RVP ZŠS	Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální
RVP ZV – LMP	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Seznam příloh

Příloha I. Vzor Informovaný souhlas k účasti na kvalitativním výzkumu

Příloha II. Polostrukturovaný rozhovor - vzdělávání (osnova)

Příloha III. Polostrukturovaný rozhovor – zaměstnávání (osnova)

Příloha IV. Polostrukturovaný rozhovor – bydlení (osnova)

Příloha I.

VZOR

Informovaný souhlas k účasti na kvalitativním výzkumu

Já, níže podepsaná, souhlasím se svou účastí v kvalitativním výzkumu na téma: *Jedinec s mentální retardací ve společnosti*, který probíhá pro účely sepsání bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem byla předem náležitě poučena o průběhu a okolnostech výzkumu a souhlasím se zpracováním mnou poskytnutých údajů. Zároveň беру na vědomí, že mám právo být plně informovaná o průběhu kvalitativního výzkumu, mohu kdykoliv odmítnout svou účast ve výzkumu a že je mi zaručena anonymita při zpracování dat.

Podpis:

Příloha II.

Polostrukturovaný rozhovor – Vzdělávání

1. Základní údaje

- Informovaný souhlas
- Kolik je vám let?
- Jak dlouho pracujete v této oblasti?
- Co vás k tomu vedlo?

2. Vzdělávání

- Kolik osob s LMR a StMR v současné době máte ve škole?
- Je velký zájem o vaše vzdělávání ze strany rodičů?
- Myslíte si, že v ČR je dostatečná síť škol praktických a speciálních pro vzdělání dětí s LMR a StMR?
- Myslíte si, že současné vzdělávání napomáhá později k hledání a možnosti uplatnění se v zaměstnání?
- Jaký názor máte začleňování dětí s MR do běžné třídy či do speciálních tříd v běžné škole?
- Souhlasíte s touto možností nebo naopak nesouhlasíte?
- Jaké v tom vidíte výhody a nevýhody jak pro dítě s MR tak pro ostatní v kolektivu?
- Mají o tuto možnost zájem rodiče?
- Je dnešní společnost na tuto možnost připravena?
- Jaká je informovanost občanů?

3. Legislativa

- Jaký je váš názor na současnou legislativu týkající se osob s mentální retardací?
- Co vnímáte pozitivně a co naopak negativně?
- Jaký je váš názor na rámcové vzdělávací programy?
- Myslíte si, že současná legislativa napomáhá k integraci jedinců s mentální retardací?
- Co by se podle Vás mělo v legislativě změnit do budoucna, aby více napomáhala k začlenění jedinců s mentální retardací do společnosti?

4. Integrace

- Jaký je váš názor na začleňování jedinců s mentální retardací do společnosti?
- Co by podle vás pomohlo k tomu, aby se společnost zbavila strachu z těchto jedinců a více je přijímala mezi sebe?
- Jak by podle vás měla vypadat integrace jedinců s mentální retardací do společnosti v budoucnu?

Příloha III.

Polostrukturovaný rozhovor – Zaměstnání

1. Základní údaje

- Informovaný souhlas
- Kolik je vám let?
- Jak dlouho pracujete v této oblasti?
- Co vás k tomu vedlo?

2. Zaměstnání

- Na jakých pozicích se mohou uplatnit?
- Na jakých jsou nejčastěji zaměstnávány?
- Co je potřeba přizpůsobit, aby mohly podat co nejlepší výkon?
- Jsou ochotni zaměstnavatelé přijímat osoby s MR?
- Myslíte si, že odpovídá nabídka oborů (vzdělání) poptávce zaměstnavatelů?
- Jaká je informovanost občanů?

3. Legislativa

- Jaký je váš názor na současnou legislativu týkající se osob s mentální retardací?
- Co vnímáte pozitivně a co naopak negativně?
- Myslíte si, že současná legislativa napomáhá k integraci jedinců s mentální retardací?
- Co by se podle Vás mělo v legislativě změnit do budoucna, aby více napomáhala k začlenění jedinců s mentální retardací do společnosti?

4. Integrace

- Jaký je váš názor na začleňování jedinců s mentální retardací do společnosti?
- Co by podle vás pomohlo k tomu, aby se společnost zbavila strachu z těchto jedinců a více je přijímala mezi sebe?
- Jak by podle vás měla vypadat integrace jedinců s mentální retardací do společnosti v budoucnu?

Příloha IV.

Polostrukturovaný rozhovor – Bydlení

1. Základní údaje

- Informovaný souhlas
- Kolik je vám let?
- Jak dlouho pracujete v této oblasti?
- Co vás k tomu vedlo?

2. Bydlení

- Kolik osob v současné době využívá chráněné bydlení?
- Jak velký zájem je o tuto možnost bydlení?
- Je nabídka služeb – bydlení pro tyto osoby v ČR dostatečná?
- Jaký názor máte na současnou podobu chráněného bydlení?
- Kam by se podle Vašeho názoru směřovat?
- Jaká je informovanost občanů o této službě?

3. Legislativa

- Jaký je váš názor na současnou legislativu týkající se osob s mentální retardací?
- Co vnímáte pozitivně a co naopak negativně?
- Myslíte si, že současná legislativa napomáhá k integraci jedinců s mentální retardací?
- Co by se podle Vás mělo v legislativě změnit do budoucna, aby více napomáhala k začlenění jedinců s mentální retardací do společnosti?

4. Integrace

- Jaký je váš názor na začleňování jedinců s mentální retardací do společnosti?
- Co by podle vás pomohlo k tomu, aby se společnost zbavila strachu z těchto jedinců a více je přijímala mezi sebe?
- Jak by podle vás měla vypadat integrace jedinců s mentální retardací do společnosti v budoucnu?